Sfântul Arhiepiscop Ilarion (Troițki) Noul Mărturisitor

CREŞTINISMUL SAU BISERICA?

Editura Egumenița
I.S.B.N. 973-7952-58-8

Editura Cartea Ortodoxă
I.S.B.N. 973-7891-13-9

Sfântul Arhiepiscop Ilarion (Troițki)
Noul Mărturisitor

CREŞTINISMUL SAU BISERICA?

Traducere de Constantin Făgețan

Carte tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfințitului Părinte GALACTION,
Episcopul Alexandriei şi Teleormanului

Editura Cartea Ortodoxă
EDITURA EGUMENIºA
2005

Traducerea de față se dedică pomenirii tuturor Sfinților Noilor Mucenici de la Mănăstirea Solovețki care, în zilele mai dinainte, a fost martora nevoințelor rugăciunii călugărilor căutători de Dumnezeu, iară în vremile acestea mai de pe urmă a primit sângele Sfinților Mucenici, între care nu cel mai mic este Sfântul Arhiepiscop Ilarion Troițki.

Viața Sfântului Arhiepiscop Ilarion, Noul Mucenic şi Mărturisitor

Arhiepiscopul Ilarion, în lume Vladimir Alexeievici Troițki, s-a născut la 13 septembrie, 1886, în satul Lipiți, gubernia Moscovei, în familia unui preot. A fost frate cu Arhiepiscopul Daniil al Brianskului.

Era un om cu capacități intelectuale ieşite din comun, dezvăluite încă de timpuriu. În toți anii săi de şcoală, începând de la cea primară până la Academia Teologică, viitorul Arhiepiscop Ilarion a avut numai note maxime la toate materiile. În anul 1906 a absolvit Seminarul din Tula şi a intrat la Academia Teologică din Moscova, pe care a absolvit-o în 1910, fiind socotit cel mai bun student al şcolii din ultimii cincizeci de ani. În acelaşi an a devenit lector de Noul Testament la Academia din Moscova.

Cât a predat la Academie a fost foarte iubit. Înalt şi suplu, cu minunați ochi albaştri şi voce răsunătoare, tânărul profesor era totdeauna plin de însuflare şi de bucuria de a trăi. Sufletul său curat şi nobil se vădea în strălucirea înfățişării sale, cu un farmec de nespus.

În 1912 şi-a susținut dizertația cu tema „Schiță asupra istoriei dogmei Bisericii”. A publicat mai multe articole, precum „Piatra din capul unghiului Bisericii”, „Theologia ecleziologică” sau „Unitatea idealului creştin.” În urma unei călătorii în Occident publică „Scrisori despre Occident”, în care înfățişează confesiunile religioase apusene ca pe nişte organizații omeneşti, în

comparație cu dumnezeiasca frumusețe a Ortodoxiei. În 1913 i se decernează titlul de licențiat în theologie.

La 28 Martie, 1913, este tuns în monahism la Sihăstria Mângâietorului, ținând de Lavra Sfintei Treimi, de către Episcopul Theodor (Pozdeievski), iar după două luni este hirotonit preot. În Iulie, acelaşi an, este ridicat la rangul de Arhimandrit de către Mitropolitul Macarie al Moscovei şi apoi este trimis la Muntele Athos, împreună cu Episcopul Nicon al Vologdei, spre a rezolva disputa dogmatică dintre călugări legată de „venerarea numelui". În Noiembrie, acelaşi an, devine profesor la Academia Teologică.

Părintele Ilarion a fost unul dintre cei mai străluciți apărători ai dogmei unității Bisericii împotriva ereziei „ecumenismului" în formele ei incipiente. Astfel, în Ianuarie, 1917, în cursul unei dezbateri cu Robert Gardiner, secretarul Comisiei Unite a Conferinței Mondiale asupra Credinței şi Ordinii, premergătoarea Consiliului Mondial al Bisericilor, spunea: „V-aş pune următoarea întrebare: Oare eu şi dumneavoastră aparținem Bisericii una a lui Hristos? Desigur că o să-mi răspundeți menționând faptul că diferențele dogmatice dintre noi sânt neînsemnate şi diferențele de ritual pot fi neglijate. Însă pentru mine răspunsul nu ține de considerații legate de dezacordurile dogmatice, ci de faptul evident că între noi nu există unitate bisericească în har..."

După unele informații, în luna Martie, 1917, Părintele Ilarion a fost numit rector al Academiei Theologice din Moscova. În acelaşi an a participat la Sinodul Local al Bisericii Ortodoxe Ruse, în urma căruia a fost reînființat patriarhatul Moscovei. După alegerea patriarhului Tihon, Părintele Ilarion a devenit secretarul şi colaboratorul său apropiat. În anul 1919, Părintele Ilarion a fost arestat de autoritățile bolşevice şi a stat vreme de trei luni la închisoarea Butirki din Moscova.

În anul 1920, la 12 Mai, a fost sfințit Episcop de Verei, un vicariat din eparhia Moscovei, de către patriarhul Tihon. În acelaşi an a fost închis iarăşi vreme de patru luni la închisoarea Butirki, şi a fost arestat din nou în 1921.

La 22 Martie, 1922 a fost închis la Lubianka, temnița GPU (serviciul de securitate comunist) din Moscova, iar apoi a fost condamnat la un an de deportare la Arhanghelsk. Întors la Moscova şi ridicat de către patriarh la rangul de Arhiepiscop al eparhiei Kolomna, proaspătul Arhiepiscop a trebuit să înceapă lupta cu Renovaționiştii care încercau să ia puterea în Biserică. El i-a alungat din biserici, a resfințit altarele şi a adus oamenii înapoi la Ortodoxie. Nu se temea de discuții publice cu Lunacearski - Comisarul Poporului, şi cu conducătorul Renovaționiştilor, Vîvedenski. Cei ce îi ascultau simțeau în cuvintele lui Duhul Adevărului şi al Vieții; oamenii îl ovaționau în picioare şi-i mulțumeau cu căldură. Această activitate i-a înfuriat, fără îndoială, pe bolşevici.

La 7 Decembrie, 1923, Arhiepiscopul Ilarion a fost deportat pentru trei ani în lagărul Solovki, fiindcă refuzase să slujească cu un diacon renovaționist. În drum spre Solovki a ajuns în lagărul Kemi, la o săptămână înainte de Crăciun. Acolo, văzând cumplitele condiții de viață şi de hrană, a spus: „De aici nu mai ieşim vii." Totuşi nu şi-a pierdut curajul. În Ianuarie, 1924, când s-a aflat că murise Lenin, Arhiepiscopul Ilarion a refuzat să păstreze cele cinci minute de reculegere la un loc cu ceilalți prizonieri şi a spus: „Ia gândiți-vă, părinților, ce e acum în iad: a apărut însuşi Lenin. Ce bucurie pe draci!"

Condițiile de detenție de la Solovki erau cumplite. Cu toate acestea, Arhiepiscopul Ilarion şi-a păstrat buna dispoziție şi curajul. Privea cu ochi iertători chiar şi autoritățile sovietice, iar odată a salvat viața unuia dintre gardieni, cu riscul propriei vieți. Îl îmbărbăta gândul că Solovki devenise o şcoală a virtuților – neagonisire, blândețe, smerenie, înfrânare, răbdare, osteneală.

Arhiepiscopul Ilarion era nespus de atent şi iubitor față de orice om pe care-l întâlnea, ceea ce l-a făcut curând cel mai iubit om din lagăr. Până şi hoții şi criminalii îl respectau, devenindu-i

prieteni. Era iubit şi respectat pentru firea sa practică şi deschisă. Dar în spatele veseliei şi atitudinii aparent lumeşti se afla o curăţie de copil, o mare experienţă duhovnicească, bunătate şi milă, netemere şi credinţă adâncă, evlavie nefăţarnică şi o inteligenţă extraordinară. Aparenţa de păcătoşenie exterioară, „nebunia pentru Hristos" şi atitudinea lumească ascundeau viaţa lăuntrică a Arhiepiscopului şi-l fereau de mândrie şi slavă deşartă.

Iată ce scria în 1931 Preotul Mihail, aflat în acelaşi lagăr, despre fostul său tovarăş de prizonierat de la Solovki: „Arhiepiscopul Ilarion era tânăr, plin de viaţă, foarte cult, un foarte bun predicator şi cântăreţ, un strălucit polemist cu ateii, totdeauna firesc, sincer şi deschis; pretutindeni atrăgea la sine pe oricine şi se bucura de dragostea tuturor. Era înalt, cu pieptul lat, cu un luxuriant păr roşcat şi chipul luminos şi strălucitor. El va rămâne în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut. În anii de prizonierat petrecuţi împreună am fost martorii deplinei sale neagonisiri călugăreşti, adâncii sale simplităţi, adevăratei smerenii şi blândeţii sale copilăreşti. Pur şi simplu, dădea tot ce avea, tot ce i se cerea. (...) Puteai să-l jigneşti, dar el nu răspundea niciodată – poate că nici nu observa că cineva încearcă să-l jignească. Era totdeauna fericit, şi chiar când era îngrijorat sau preocupat, încerca îndată să ascundă aceasta sub aceeaşi fericire. Privea totul cu ochi duhovniceşti şi se folosea duhovniceşte de orice lucru."

La 18 Iulie, 1925, Arhiepiscopul Ilarion a fost mutat pe neaşteptate la închisoarea Korovniki din Iaroslavl. Aici un agent GPU a încercat să-l atragă la noua schismă Grigoriană. Prin această mişcare agentul căuta desigur să-l discrediteze pe popularul ierarh şi să întărească noua schismă, căci mulţi l-ar fi urmat pe Arhiepiscopul Ilarion. Vlădica a rămas inflexibil, înţelegând planurile agentului.

La 13 Aprilie, 1926, Arhiepiscopul Ilarion a fost trimis înapoi la Solovki. Acolo a luat parte la alcătuirea Scrisorii episcopilor de la Solovki către guvernul URSS. La 19 Noiembrie, 1926, pedeapsa i-a mai fost prelungită cu încă trei ani, pentru că „a dezvăluit secrete de stat", adică dezvăluise convorbirile sale cu agentul GPU.

Atitudinea sa în acele vremuri de mare presiune asupra episcopilor apropiaţi patriarhului este rezumată tot de Părintele Mihail: „Fiind principalul martor al planurilor GPU de a prinde Biserica în plasa bolşevicilor, el era mai puţin înclinat decât oricine de a judeca pe întâi-stătătorul său pentru acele fapte ce nu erau în folosul Bisericii. Nu a văzut nimic deosebit în înţelegerea Mitropolitului Serghie cu autorităţile; nu a judecat acţiunile Mitropolitului Serghie, dacă a greşit sau a acţionat calculând consecinţele practice; Arhiepiscopul Ilarion nu făcea judecăţi aspre privitoare la relaţiile capului Bisericii cu autorităţile. Însă această atitudine, chiar dacă nu aprobatoare, dar totuşi indiferentă, a Arhiepiscopului Ilarion faţă de politica Mitropolitului Serghie, nu l-a ajutat. El nu a fost eliberat nici după ce puterea sovietică a dobândit sprijinul unei puteri bisericeşti cu autoritate. De fapt, abia acum a început deplina prigoană fără reţineri, care a sleit cu totul Biserica."

Arhiepiscopul Ilarion a petrecut şase ani cumpliţi la Solovki – ultimii ani ai vieţii sale. Dar bucuria pascală despre care a vorbit Mântuitorul la despărţirea Sa de apostoli, singura bucurie deplină, nu l-a părăsit niciodată.

În 1929 autorităţile au hotărât să-l trimită pe Arhiepiscopul Ilarion la Alma-Ata (sau, după alte informaţii, la Aşhabad). Ca primă etapă a călătoriei, a fost dus la o închisoare din Petrograd. Pe drum s-a îmbolnăvit de tifos şi a fost dus la infirmeria închisorii, de unde scria: „Am căzut grav bolnav de tifos şi zac în spitalul închisorii. Probabil că m-am molipsit pe drum. Sâmbătă, 15 Decembrie, mi se va decide soarta. Nu prea sunt şanse să supravieţuiesc..." La spital, când i-au spus că trebuie să-i radă barba, Vlădica a spus: „Acum faceţi ce vreţi cu mine." În delirul său, zicea: „Ce bine! Acum sunt cu totul liber, nimeni nu mă mai poate lua..." Vlădica Ilarion a murit la 15/28 Decembrie, 1929, la ora 4:20. Trupul său a fost scos din închisoare noaptea, într-un sicriu simplu, făcut la repezeală din câteva scânduri şi a fost dat unor rude apropiate spre a fi

îngropat. Când au deschis sicriul, nimeni nu l-a recunoscut, în aşa măsură îl schimbase deportarea pe Vlădica, care era un om înalt şi cu o sănătate de fier. Acum, în sicriu era un biet bătrân cărunt şi cu barba rasă. Una dintre rudele sale a leşinat...

Mitropolitul Serafim (Ciceagov) a adus veşmintele sale albe şi o mitră albă. După ce l-au îmbrăcat pe Vlădica, l-au pus într-un alt sicriu mai bun. Slujba de îngropăciune a fost săvârşită de mitropolit cu şase episcopi şi o mulțime de preoți. A fost îngropat la Mănăstirea Novo-Devici.

K. Glazkov povesteşte că în ziua canonizării Sfântului Ioan Maximovici, 20 Iunie / 3 Iulie, 1994, crucea de pe mormântul Vlădicăi Ilarion a început să reverse o minunată mireasmă de mir. Mireasma a ieşit din cruce pe tot timpul festivităților de canonizare de la San Francisco şi a fost foarte persistentă, după cum pot da mărturie numeroşi martori. „Probabil că moaştele ierarhului au revărsat acel mir de preț spre a arăta bucuria plăcuților lui Dumnezeu pentru această mare biruință.”

Creştinismul sau Biserica?

De obicei omenii aleg să rămână tăcuţi când este vorba de un lucru despre care nu ştiu nimic şi pe care nu îl înţeleg. Acesta este, fireşte, un lucru de bun simţ. Haideţi să ne închipuim, de pildă, un om care nu ştie nimic despre chimie, dar care totuşi stăruie mereu să se amestece în treburile chimiştilor. El le îndreaptă formulele ştiinţifice descoperite cu atâta trudă, schimbându-le ordinea sau înlocuindu-le una cu alta. Vom fi de acord că un astfel de om se poartă cu cea mai mare nechibzuinţă şi că nu putem decât să avem milă faţă de el.

Iată însă că există un domeniu în care mult prea mulţi oameni se socotesc a fi stăpâni desăvârşiţi, ba chiar un fel de legiuitori: este vorba de ceea ce ţine de credinţa creştină şi de Biserică. Şi în acest domeniu s-au statornicit formule limpezi şi bine definite, prin truda gândirii theologice, a povăţuirii duhovniceşti, a credinţei şi a evlaviei. Aceste formule sânt bine întemeiate şi trebuie primite prin credinţă. Fără a ţine seama de acest fapt, o mulţime de oameni intră în problemele credinţei şi ale Bisericii în chip de cutezători şi hotărâţi reformatori ce voiesc a reface totul după propriile cugete. Şi, când asemenea oameni au prea puţină cunoaştere sau înţelegere, atunci mai cu osebire se împotrivesc a rămâne tăcuţi. Ba încep nu numai a vorbi, ci şi a striga. Asemenea strigăte pe teme legate de credinţă şi de Biserică umplu de obicei paginile ziarelor, ca şi banalele discuţii ale unor oameni care, îndeobşte, rareori se gândesc cât de cât la credinţă şi la Biserică. Şi dacă chiar se gândesc la asemenea lucruri, preferă a se pronunţa exclusiv pe un ton autoritar şi acuzator.

Într-o astfel de atmosferă se nasc o mulţime de păreri greşite de tot felul, care apoi ajung a fi la modă, fiindcă nimeni nu-şi bate capul să le ia în seamă şi să le cerceteze. Când astfel de păreri ajung să precumpănească, se poate întâmpla foarte uşor să fie asimilate în chip inconştient chiar de către oameni cu dăruire în suflet faţă de credinţă şi de Biserică.

Printre cele mai importante dintre părerile predominante şi „acceptate” este şi cea pe care am numi-o „separarea Creştinismului de Biserică”. Pe aceasta am dori să o cercetăm cu ajutorul cuvântului lui Dumnezeu şi al scrierilor Sfinţilor Părinţi.

Viaţa Mântuitorului Hristos dăruieşte cititorului Sfintelor Evanghelii multe clipe înălţătoare ce îi umplu sufletul cu un aparte simţământ al măreţiei. Dar poate că cea mai măreaţă clipă din viaţa întregii omeniri a fost aceea când, în bezna unei nopţi din sud, sub bolţile copacilor ce tocmai înverzeau, prin care cerul însuşi, cu licăriri de stele, parcă privea pământul păcătos, Domnul Iisus Hristos rostea în Rugăciunea Sa Domnească:

„Părinte sfinte, păzeşte pre dânşii întru numele Tău, pre carii ai dat Mie, ca să fie una precum şi Noi. ... Şi nu numai pentru aceştia mă rog, ci şi pentru cei ce prin cuvântul lor vor crede în Mine. Ca toţi una să fie, precum Tu, Părinte, întru Mine şi Eu întru Tine, ca şi ei întru Noi una să fie...” (In. 17, 11 şi 20-21).

Ar trebui să ne aplecăm cu deosebită trezvie asupra acestor cuvinte ale lui Hristos, căci în ele se defineşte cu multă limpezime esenţa întregului Creştinism. Creştinismul nu este un fel de învăţătură abstractă ce se primeşte de către minte şi este *aflată de către fiece persoană separat. Dimpotrivă, Creştinismul este o viaţă* în care persoanele separate sânt atât de unite între dânsele, încât unitatea lor se poate asemăna cu unitatea Persoanelor Sfintei Treimi. Hristos nu S-a rugat

numai ca învăţătura Sa să se păstreze în aşa chip încât să se răspândească în întreaga lume; ci S-a rugat pentru unirea tuturor celor ce cred în El. Hristos S-a rugat Părintelui Său Ceresc pentru aşezarea sau, mai bine zis, reaşezarea pe pământ a unităţii fireşti a întregii omeniri. Omenirea a fost zidită dintru o sorginte comună şi dintru o singură obârşie.[1]

Potrivit cuvintelor sfântului Vasilie cel Mare, „nu s-ar pomeni împărţiri şi vrajbe şi războaie între oameni dacă păcatul nu ar fi împărţit firea în două" şi „acesta a fost ţelul de căpetenie al celei după trup iconomii a Mântuitorului: ca firea omenească cu ea însăşi şi cu Sine să o împreuneze; şi nimicind vicleana tăietură, să aducă înapoi cea dintru început unire, aşa cum preaiscusitul doftor pune din nou laolaltă cu doftorii tămăduitoare trupul cel sfâşiat în bucăţi"[2]. Biserica se alcătuieşte din această unire a persoanelor individuale; nu numai a Apostolilor, ci a tuturor celor ce cred în Hristos după cuvântul lor. Nu s-a aflat vreodată lucru pământesc care să poată fi asemuit cu obştea cea nouă a celor mântuiţi. Nu este pe pământ vreo altă formă de unitate cu care să putem asemui unitatea care este Biserica. O astfel de unitate se află numai în cer. În cer, neasemuita dragoste a Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt uneşte trei Persoane întru o Fiinţă, astfel încât nu există trei Fiinţe, ci Un Dumnezeu trăind o viaţă întreit-una. Acei oameni pentru care Hristos S-a rugat Tatălui Ceresc „ca dragostea cu carea ai iubit pre Mine întru ei să fie, şi Eu întru dânşii" (In 17, 26) sânt chemaţi şi ei *la o asemenea dragoste care să poată contopi pe cei mulţi întru unime*.

În mai sus pomenitele graiuri ale lui Hristos, adevărul Bisericii este pus în strânsă legătură cu taina Preasfintei Treimi. Oamenii ce intră în Biserică şi o iubesc se fac asemeni celor trei Persoane ale Sfintei Treimi, a Căror dragoste le uneşte întru o Fiinţă. Biserica este ca şi esenţa-una a mai multor persoane, zidită prin moralul început al dragostei. Astfel este înţeles cuprinsul întâii sfinte rugăciuni a Mântuitorului Hristos de către foarte mulţi dintre cei mai străluciţi Părinţi şi Dascăli ai Bisericii – Sfântul Chiprian al Carthaginei, Sfântul Vasilie cel Mare, Sfântul Grigorie al Nissei, Sfântul Amvrosie al Mediolanului, Sfântul Ilarie din Poitiers, Sfântul Chiril al Alexandriei, Augustin al Ipponiei şi Sfântul Ioan Cassian. Mi-am îngăduit a aduce câteva scurte citate pe această temă din scrierile unora dintre Părinţii din această măreaţă şi vestită adunare.

Sfântul Chiprian al Carthaginei spune în Epistola sa către Magnus: „Domnul, învăţându-ne că unitatea vine de la Dumnezeiasca Stăpânire, întăreşte şi zice: 'Eu şi Tatăl una sântem' (In. 10, 30)"[3]. Iar în lucrarea sa, „Rugăciunea Domnească", Chiprian adaogă: „Nemulţumindu-Se a ispăşi pentru noi cu sângele Său, a şi mijlocit pentru noi. Şi iată ce a dorit El mijlocind pentru noi: să vieţuim întru aceeaşi unime întru care Tatăl şi Fiul sânt Una"[4].

Iată ce scrie Sfântul Chiril al Alexandriei: „Hristos, luând ca pildă şi chip al acelei nedespărţite iubiri, împreună-lucrări şi unităţi, ce se poate zămisli numai în unime, unitatea de esenţă pe care Tatăl o are cu El şi pe care El, la rândul Său, o are cu Tatăl, doreşte ca şi noi să ne unim unul cu altul; fireşte, în acelaşi chip în care cea deofiinţă Sfântă Treime este unită, aşa încât întreg trupul Bisericii este înţeles ca una, înălţându-se în Hristos prin contopirea şi unirea a doi oameni întru alcătuirea noului întreg desăvârşit. Chipul Dumnezeieştii unităţi şi firea deofiinţă a Sfintei Treimi, fiind cea mai desăvârşită întrepătrundere, trebuie să se oglindească în unitatea credincioşilor care sânt de o inimă şi un cuget". Sfântul Chiril mai scoate în evidenţă „fireasca unitate prin care sântem legaţi laolaltă, şi toţi împreună cu Dumnezeu, poate nu fără unitate trupească"[5].

---

[1] F. Ap. 17, 26.
[2] Sfântul Vasilie cel Mare, *Aşezăminte ascetice* 18, 2-3.
[3] „Epistola 62", în *Opere*, Partea 1, Kiev, 1891, pp. 363-364.
[4] „Despre Rugăciunea Domnească", în *Opere*, Partea a 2-a, ibid., pp. 221 şi 217.
[5] *Comentarii la Evanghelistul Ioan*, Cartea a 2-a, cap. 2. Cf. *Conceptul moral al dogmei Bisericii* de Arhiepiscopul Antonie Hrapoviţki, St. Petersburg, 1912; şi *Conceptul moral al dogmei Preasfintei Treimi*, ibid., pp. 70-76.

Deci toate lucrările pământeşti ale lui Hristos nu trebuie socotite doar ca învăţătură. Hristos nu a venit pe pământ să vestească omenirii câteva noi enunţuri teoretice. Nicidecum! El a venit să făurească o viaţă cu totul nouă pentru omenire, adică Biserica. Hristos Însuşi a spus că El va zidi Biserica Sa.[6]

Această nouă obşte omenească, după gândul Ziditorului Însuşi, se deosebeşte în chip fiinţial de toate celelalte asociaţii de oameni din feluritele societăţi. Însuşi Hristos a vorbit adeseori despre Biserica Sa ca despre Împărăţia lui Dumnezeu, spunând că această Împărăţie nu este din lume[7], nu este vremelnică; ea nu se poate asemui cu împărăţiile pământeşti.

Socotirea Bisericii ca obşte nouă şi desăvârşită, deosebită de orişicare obşte a statului, se înfăţişează în chip minunat şi cu multă profunzime în Condacul Praznicului Pogorârii Duhului Sfânt, când Biserica îşi pomeneşte şi prăznuieşte începutul. „Când s-au pogorât, amestecând limbile, despărţit-au neamurile cel Preaînalt, iară când au împărţit Limbi de Foc, întru o unire pre toţi au chemat; şi cu un glas slăvim pre Preasfântul Duh." Aici înfiinţarea Bisericii este arătată a fi potrivnică turnului Vavilonului şi „amestecului limbilor", când Dumnezeu Cel Preaînalt s-a pogorât, a amestecat limbile şi a despărţit neamurile.

Istorisirea biblică despre Turnul Vavilonului are un înţeles deosebit de adânc. În Biblie, primele reuşite ale omenirii păcătoase în domeniul culturii şi societăţii sânt povestite chiar înainte de această întâmplare. Era vremea când omul începea a construi cetăţi de piatră. Atunci Domnul a amestecat limbile celor ce vieţuiau pe pământ, astfel că ei au încetat a se mai înţelege unii cu alţii şi s-au răspândit pe întregul pământ.[8] Această „zidire a turnului Vavilonului" ne înfăţişează un tip general de societate cetăţenească sau politică întemeiată pe norme legale exterioare.

Iată cum definea legea filosoful rus V.S. Soloviov: „Legea este o cerinţă constrângătoare pentru realizarea unui nivel minim de bine sau ordine, care nu îngăduie anumite manifestări ale răului"[9]. Chiar dacă acceptăm această definiţie a legii, este vădit că ea nu va corespunde niciodată cu morala creştină. Legea atinge aspectul exterior, ocolind esenţa omului. O societate creată pe temeiuri legaliste nu va putea nicicând să contopească oamenii în unitate. Unitatea se nimiceşte prin iubire de sine şi egoism, căci legea nu nimiceşte egoismul. Ba dimpotrivă, legea nu face decât să-l întărească, apărându-l de încălcările ce vin din partea egoismului celorlalţi. Scopul unui stat întemeiat pe lege este acela de a crea, pe cât e cu putinţă, o ordine în care egoismul fiecărui membru să-şi poată afla satisfacţie fără a încălca interesele altora. Singura cale de a crea o astfel de ordine este aceea de a pune o oarecare opreliște egoismului membrilor individuali. Iată insolvabila contradicţie a legii: ea afirmă egoismul, dar îi pune oprelişti. Deci o societate alcătuită pe temeiuri legaliste poartă mereu în sine sămânţa propriei descompuneri, fiindcă apără egoismul care necontenit îi subminează orice unitate. Soarta Turnului Vavilonului este soarta societăţii legaliste. Într-o astfel de societate se va produce destul de des câte o „amestecare a limbilor", atunci când oamenii nu se mai înţeleg unii cu alţii deşi vorbesc aceeaşi limbă. Ordinea legalistă dă loc adeseori unor groaznice dezordini.

Societatea creştină – Biserica – este exact opusul unei astfel de societăţi legaliste şi cu totul vremelnice. „Iară când au împărţit Limbi de Foc, întru o unire pre toţi au chemat." Hristos nu a făurit Biserica ca mijloc de apărare a egoismului omenesc, ci ca mijloc de nimicire deplină a acestuia.

Temeiul unităţii Bisericii nu cuprinde principiile legale ce apără egoismul personal, ci dragostea, care este tocmai opusul egoismului personal. În convorbirea de rămas bun Hristos le-a spus ucenicilor Săi: „Poruncă nouă dau vouă, ca să vă iubiţi unul pre altul. Precum Eu am

---

[6] Mt. 16, 18.
[7] In. 14, 27; 15, 19; 17, 14-16; 18, 36.
[8] Fac. 17, 4 şi 7-8.
[9] *Îndreptăţirea Binelui*, 1899, p. 462.

iubit pre voi, ca şi voi să iubiţi unul pre altul. Întru aceasta vor cunoaşte toţi că ai Mei ucenici sânteţi, de veţi avea dragoste între voi" (In. 13, 34-35).

Unitatea organică se făureşte mai curând prin acest „nou început" al unităţii Bisericii, iar nu prin mecanica unificare a unor persoane divizate lăuntric. Hristos Însuşi asemăna unitatea Bisericii cu organica unitate a copacului cu ramurile sale.[10]

Mai ales Apostolul Pavel a vorbit cu multă amănunţime despre unitatea organică a Bisericii. El asemuieşte Biserica şi cu un copac[11], dar cel mai des Apostolul Pavel numeşte Biserica „trup" (sîma).[12] Numind Biserica „trup", se înţelege îndată unitatea ei, căci două trupuri nu pot fi unite în chip organic unul cu altul. Acest termen arată şi însuşirea aparte a unificării mădularelor ce se cuprind în alcătuirea Bisericii. Imaginea „trupului" aplicată Bisericii este minunat descoperită de către Apostolul Pavel. Toţi cei ce intră în Biserică sânt mădulare în parte, dar laolaltă alcătuiesc un singur trup în Hristos.[13] Că trupul este unul, dar are multe mădulare, şi toate sânt mădularele unui singur trup; oricât de multe ar fi ele, alcătuiesc un trup. Că trupul nu este un mădular, ci multe. Că de ar zice piciorul: Pentru că nu sânt mână, nu sânt din trup, au doară pentru aceea nu este din trup? Şi de ar zice urechea: Pentru că nu sânt ochi, nu sânt din trup, au doară pentru aceea nu este din trup? (1 Cor. 12, 14-16).

Iar acum Dumnezeu a pus mădularele în trup, pe fiecare dintr-însele precum a voit (1 Cor. 12, 18). Că într-un trup avem mai multe mădulare, şi nu toate mădularele au aceeaşi lucrare (Rom. 12, 4). Şi nu poate ochiul să zică mâinii: Nu am trebuinţă de tine; sau iarăşi, capul picioarelor: Nu am trebuinţă de voi (1 Cor. 12, 21). Dumnezeu a tocmit trupul astfel ca să nu fie dezbinare în trup, ci deopotrivă să se grijească mădularele unul pe altul. Şi de pătimeşte un mădular, pătimesc toate mădularele dimpreună; şi de se slăveşte un mădular, împreună se bucură toate mădularele (1 Cor. 12, 24-26).[14]

Dar cum este cu putinţă a săvârşi o astfel de unitate între oamenii dintr-o obşte bisericească? Starea firească a omului corespunde mai mult creării unei societăţi legaliste, căci păcatul este tocmai afirmarea de sine şi iubirea de sine apărate de dreptul civil. Într-adevăr, atâta vreme cât omul îşi apără starea de păcat, deplina unitate va rămâne un vis deşert ce nu poate fi adus la realitate.

Însă conceptul de Biserică a făcut cu putinţă săvârşirea acestei unităţi. Hristos ne-a dat porunca de a ne iubi unii pe alţii, dar numai porunca nu este de ajuns. Ca orice enunţ teoretic, nimic nu va putea să făurească, de nu i se va da şi puterea de a plini. Dacă Creştinismul s-ar mărgini la învăţătura teoretică despre dragoste, el ar rămâne fără nici un folos, fiindcă puterea înfăptuirii acestei învăţături nu se găseşte în firea omenească strâmbată de păcat. Raţiunea mărturiseşte că porunca dragostei este bună, dar omul întâmpină necontenit în sine o altă lege care se luptă împotriva legii minţii, dându-l rob legii păcatului.[15] Însă lucrarea lui Hristos nu se mărgineşte la enunţuri teoretice, şi tocmai în aceasta stă puterea şi noima lucrării Sale.

Omenirii i s-a dat o nouă putere, şi astfel noua unitate a Bisericii este făcută cu putinţă. Este un nou început, un nou izvor de viaţă – Duhul Sfânt. Hristos Însuşi zice că de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea să intre în Împărăţia lui Dumnezeu.[16] Trebuie să ne naştem din Duhul.[17] Atunci când Apostolul Pavel vorbeşte despre unitatea poporului în Biserică pomeneşte totdeauna de Duhul Sfânt ca obârşie a acestei unităţi.

---

[10] Rom. 11, 17 şi 24.
[11] Ibid.
[12] Rom. 12, 4-5; 1 Cor. 6, 15; 10, 17; 12, 13; 12, 27; Ef. 1, 23; 4, 4; 4, 12; 4, 16; 4, 25; 5, 23; 5, 30; Col. 1, 18; 1, 24; 2, 19; 3, 15.
[13] Rom. 12, 5; 1 Cor. 12, 12-27.
[14] Cf. Rom. 12, 6-9.
[15] Rom. 7, 22-23.
[16] In. 3, 5.
[17] In. 3, 6-8.

Pentru Apostol, Biserica este nu numai „un singur trup”, ci şi „un singur Duh”[18]. Prin aceasta înțelegem nu o conformitate de idei sau o unitate a convingerilor religioase, cum ar dori să creadă unii gânditori apuseni, ci un singur Duh al lui Dumnezeu ce pătrunde întregul trup al Bisericii, precum mărturisesc Sfinții Părinți şi Dascăli ai Bisericii.

„Ce este unimea Duhului?” întreabă Sfântul Ioan Gură de Aur, şi răspunde: „Aşa cum duhul, în trup, este cela ce ține toate şi împărtăşeşte oarece unime osebirii ce vine de la feluritele mădulare ale trupului, tot aşa şi aci. Dar Duhul este dat şi spre a uni pre oamenii osebiți între dânşii după naştere şi după felul de a gândi”[19]. „Cu aceste cuvinte (‘un singur duh’) el (Apostolul) doreşte a-i aduce la bună înțelegere între dânşii, ca şi cum ar zice: ‘Fiindcă un singur Duh ați primit, şi dintru acelaşi Izvor ați băut, nu trebuie să se afle între voi dezbinare’.”[20]

Fericitul Theodorit spune: „Socotitu-v-ați toți a fi vrednici de un singur Duh, alcătuit-ați un singur trup”[21]. Fericitul Ieronim arată: „Un trup, înțelege trupul lui Hristos, carele este Biserica; şi un Duh Sfânt, un singur dătător şi sfințitor a toate”[22]. Fericitul Theofilact al Bulgariei scrie: „Aşa precum duhul în trup este temeiul ce leagă şi uneşte toate, deşi mădularele sânt osebite, tot aşa şi Duhul Sfânt ce locuieşte în cei credincioşi uneşte pre toți, chiar de sânt osebiți unul de altul prin naştere, petrecere şi îndeletniciri”[23].

Potrivit învățăturii Apostolului, întreaga viață a Bisericii este manifestarea Duhului Sfânt al lui Dumnezeu; fiece arătare a dragostei, fiece virtute este lucrarea unui dar al Duhului. Totul este săvârşit de unul şi acelaşi Duh. După cuvântul apostolului Petru, oamenii sânt doar slujitori ai harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu.[24] Duhul lui Dumnezeu a pătruns cu propria putere întregul trup al Bisericii, dând felurite daruri duhovniceşti fiecăruia din mădularele ei şi făcând cu putință o nouă viață a omenirii. El uneşte pe toți întru un trup, unindu-i în asemenea chip încât să insufle în inimile oamenilor acea dragoste care, în starea lor firească, nu poate fi temei al vieții şi legăturii lor cu ceilalți.

Dragostea este a lui Dumnezeu – această zicere a Apostolului Ioan[25] poate fi socotită tema generală a unei întregi serii de cuvântări apostolice. Dragostea este numită „a lui Dumnezeu”. Dragostea lui Hristos ține laolaltă mădularele Bisericii (2 Cor. 5, 14). Dragostea este roada Duhului (Gal. 5, 22). Dragostea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, cel ce S-a dat nouă (Rom. 5, 5). Dumnezeu ne-a mântuit prin lucrarea înnoitoare a Duhului Sfânt, pe Care l-a vărsat asupra noastră cu bogăție prin Iisus Hristos, Mântuitorul nostru (Tit 3, 5-6).

Deci Duhul Sfânt care locuieşte în Biserică dă fiecărui mădular al Bisericii tăria de a se face zidire nouă, avându-şi viața călăuzită de dragoste. Învățătura Apostolului Pavel privitoare la Biserică este nedespărțit legată cu învățătura sa despre dragoste ca temei al vieții creştine. Erudiții comentatori contemporani nu prea țin seama de această legătură, însă ea este subliniată de Sfinții Părinți ai Bisericii. Iată ce scria Fericitul Theodorit privitor la asemuirea apostolică a Bisericii cu trupul: „Această asemuire este cât se poate de potrivită pentru învățarea dragostei”[26]. Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind cuvintele „un trup”, zice: „Pavel cere de la noi o dragoste care să ne lege laolaltă, făcându-ne nedespărțiți unul de altul, întru o asemenea

[18] Vezi 1 Cor. 12, 11 şi 13; Ef. 4, 3-4 şi 7; *et al.*
[19] *La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 9, 3.
[20] Ibid.
[21] *Opere*, partea a 7-a, Moscova, 1861, p. 434.
[22] *Opere*, cartea a 17-a, Kiev, Ed. Acad. Bis., p. 297.
[23] *Tâlcuiri la Epistole*, Kazan, 1867, p. 123.
[24] Cf. 1 Pt. 4, 10.
[25] 1 In. 2, 5; 3, 17; 4, 9; Rom. 5, 5; 2 Thes. 3, 5; cf. 1 Cor. 13, 13.
[26] *Opere*, partea a 7-a, ibid., p. 134.

deplină unime ca şi cum am fi mădularele aceluiaşi trup. Numai o asemenea dragoste aduce mari bunătăţi”[27].

Citind epistolele Apostolului Pavel putem observa că, îndeobşte, atunci când vorbeşte despre Biserică, vorbeşte şi despre dragoste. Şi aceasta, fireşte, din pricina faptului că cele două sânt legate în chip nedespărţit. Întregul sistem al Apostolului, întreaga sa etică creştină se întemeiază pe învăţătura dogmatică despre Biserică. Astfel, în ultimele capitole ale Epistolei sale către Romani, Apostolul vorbeşte amănunţit despre morala creştină. Cuvântarea aceasta începe cu stihul al nouălea din capitolul al doisprezecelea, după ce în cele cinci stihuri de mai nainte, 4-8, Apostolul înfăţişase învăţătura despre Biserică înţeleasă ca trup. În întâia Epistolă către Corintheni, după învăţătura despre Biserică din capitolul al doisprezecelea, urmează îndată „cântarea cântărilor Noului Legământ” (1 Cor. 12, 31 – 13, 13). Ceva asemănător se observă şi în Epistola către Efeseni şi în cea către Colosseni.

Ce putem desprinde din cele spuse până acum? Învăţătura lui Hristos nu învaţă doar despre rezidirea unei persoane morale aparte, ci şi despre rezidirea unei societăţi desăvârşite, adică despre Biserică. Duhul lui Dumnezeu, trăind în Biserică, dă puterea de a înfăptui în viaţă învăţătura creştină. Fiind o învăţătură despre dragoste, înfăptuirea ei zideşte din nou o obşte, fiindcă dragostea este o temelie care nu desparte, ci leagă.

În afara Bisericii şi fără Biserică viaţa creştină este cu neputinţă. Numai învăţătura creştină singură, lipsită de Biserică, rămâne o vorbă goală, căci viaţa creştină este viaţa Bisericii. *Numai în viaţa Bisericii omul poate trăi şi spori*. În organismul trupesc, mădularele separate nu cresc, nu se dezvoltă niciodată independent unul de altul, ci totdeauna şi numai în legătură cu întregul organism. Acelaşi lucru se aplică şi Bisericii. Căci creşterea Bisericii este în acelaşi timp creşterea mădularelor ei.

În scrierile Noului Legământ se dezvăluie raţiunea existenţei Bisericii: desăvârşirea morală a firii omeneşti. Potrivit Sfântului Pavel, darurile duhovniceşti şi, îndeobşte, orice slujire din Biserică există pentru săvârşirea (Săvârşire înseamnă moarte. E vorba de desăvârşire?) sfinţilor, adică renaşterea morală a creştinilor, până ce vom ajunge toţi la unirea credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, întru bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos (Ef. 4, 13).

Iată de ce Apostolul zugrăveşte procesul prin care omenirea renăscută ajunge la măsura vârstei plinirii lui Hristos. Din nefericire, pasajul ce descrie acest proces este unul din cele mai obscure din întregul text slavon al Noului Legământ. El sună aşa:

„ιζ⇓ νεγο ∞ε ϖ σε τηλο, σοσταϖ λΠεμο|ιϖηϖ αεμο πριλνη ϖ σΠχηψ οσΠζανφμ⇓ ποδα Πν∈Π, πο δηΙστϖ ƒ ϖ μηρη εδιν⊃Π κοεΠ∞δο|αστι, ϖ οζραωενφ τηλα τϖ οψιϖ⇓ σοζδανιφ σ αμογο σεβοε λ|βοϖ ∉” (Ef. 4, 16).[28]

Fără a intra într-o tâlcuire amănunţită a textului grecesc[29], ne vom mărgini a desluşi gândul înfăţişat de Apostol.[30]

Întregul trup al Bisericii este unit într-o armonie ce sporeşte mereu, prin mijlocirea simţirii îmbelşugatelor daruri ale Duhului Sfânt ce lucrează în fiece mădular într-un chip aparte. Astfel trupul Bisericii atinge desăvârşirea în toate mădularele sale. Toată creşterea întregii Biserici atârnă de fiecare mădular în parte care ţine cu sfinţenie legea dragostei. Simţirea darului Duhului este cu putinţă numai prin dragoste şi în unire cu Biserica.

---

[27] *La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 2.

[28] „Dintru carele, tot trupul [Bisericii] potrivit alcătuindu-se şi închegându-se prin toate legăturile ce-l hrănesc, dupre lucrarea la măsura ei a fieştecăreia părţi, creşterea trupului se face spre zidirea sa însuşi întru dragoste.”

[29] Pentru o tâlcuire amănunţită a stihului acestuia vezi Prof. D. J. Bogdaşevski, *Despre Epistola Sfântului Apostol Pavel către Efeseni*, Kiev, 1904, pp. 557-565; vezi şi Ivan Mansvetov, *Învăţătura Noului Legământ despre Biserică*, Moscova, 1879, pp. 143-160.

[30] „El şi-a înfăţişat gândurile cam nedesluşit, din pricină că voia să spună totul deodată”, zice Sfântul Ioan Hrisostom (*La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 11).

Astfel sânt înțelese mai sus pomenitele cuvinte ale Sfântului Apostol de către Sfântul Ioan Gură de Aur[31], Fericitul Theodorit[32], Sfântul Ioan Damaschin[33] şi Fericitul Theofilact[34]. Cuvintele lor sânt puse laolaltă de către Episcopul Theofan Zăvorâtul, pe care îl vom cita: „Credința creştinească uneşte pe credincioşi cu Hristos, alcătuind astfel din persoane separate un trup bine alcătuit. Hristos plăzmuieşte acest trup împărtăşindu-se pe Sine fiecărui mădular şi dăruindu-le Duhul harului în chip lucrător, simțit. Astfel Duhul harului, pogorându-se asupra fieştecăruia, îl face a fi ceea ce se cuvine să fie în trupul Bisericii lui Hristos. Trupul lui Hristos, potrivit alcătuindu-se prin acest dar al Duhului, se zideşte el însuşi după măsura în care fiece mădular răspunde scopului său sau lucrează pentru bunăstarea Bisericii cu toată plinătatea darului harului pe care l-a primit"[35].

Din învățătura apostolului Pavel şi tâlcuirea ei de către Sfinții Părinți citați mai sus se vădeşte că, potrivit Noului Legământ, desăvârşirea personalității omeneşti depinde de apartinerea de organismul viu al Bisericii, săvârşindu-şi creşterea sub binefăcătoarea şi îmbelşugata înrâurire a Duhului Sfânt. Dacă legătura cu trupul Bisericii se întrerupe, atunci personalitatea astfel izolată şi închisă în propriul egoism se va lipsi de binefăcătoarea şi îmbelşugata înrâurire a Duhului Sfânt ce locuieşte în Biserică. „În fapt, dacă s-ar întâmpla ca mâna să fie tăiată din trup, duhul ce vine de la creier, căutând să treacă spre ea şi negăsind legătura, nu se va smulge din trup ca să treacă în mâna tăiată. Dacă mâna nu este acolo, ea nu mai are nici o părtăşie. La fel se petrece şi aci, dacă noi nu mai sântem împreună-legați prin dragoste."[36] „Tot cel ce s-a despărțit de izvorul vieții, pierzând esența cea mântuitoare, nu mai poate viețui şi răsufla cu o viață mai înaltă."[37] „Depărtează raza soarelui de la izvorul său: unitatea ei nu-i va îngădui să ființeze ca lumină aparte; rupe o ramură din copac – partea ruptă va pierde putința de a mai creşte; desparte pârâul de izvorul lui – partea despărțită va seca. Tot aşa şi Biserica, luminată de către Domnul, îşi răspândeşte razele asupra întregii lumi; dar lumina ce se revarsă pretutindeni este una, iar unitatea trupului rămâne neîmpărțită. Ea îşi întinde crengile grele de roade peste întregul pământ; îmbelşugatele sale şuvoaie ajung până departe; şi totdeauna Capul rămâne Unul. Un singur început, o singură maică, plină de pârga rodniciei."[38]

Din aceste însuflețite şi poetice cuvinte se desprinde limpede ideea că o persoană separată sau chiar o obşte creştină separată este vie în măsura în care trăieşte viața lui Hristos, în măsura în care este în unire cu Biserica Sobornicească. Faptul de a rămâne de-o parte sau închis în sine pune pe un om, sau chiar pe o Biserică Locală, în starea razei despărțite de soare, a pârâului despărțit de izvorul său, a crengii despărțite de trunchiul copacului. Viața duhovnicească poate exista numai într-o unitate organică cu Biserica Sobornicească. Dacă această unitate este ruptă, viața creştinească se va usca.

Nădăjduim că am arătat destul de limpede că învățătura despre Biserică are o însemnătate covârşitoare în învățătura Noului Legământ.

Creştinismul nu este mânat de interesele rațiunii, ci numai de cele ale mântuirii omului. De aceea în Creştinism nu există doctrine pur teoretice. Adevărurile dogmatice au semnificație morală, iar morala creştină se întemeiază pe dogmă. Conceptul de Biserică implică faptul că Biserica este punctul unde dogma devine învățătură morală, iar dogmatica creştină devine viață creştină. Înțeleasă astfel, Biserica dă viață învățăturii creştine şi ajută la înfăptuirea ei. Fără

[31] Ibid.
[32] *Opere*, partea a 7-a, op. cit., p. 438.
[33] *Opera*, Vol. 2, pp. 187 B-C, 180 D, Le Quien, Paris, 1712.
[34] *Tâlcuire la Epistola către Efeseni*, Kazan, 1881, p. 132.
[35] *Tâlcuire la Epistola Apostolului Pavel către Efeseni*, Moscova, 1883, p. 307.
[36] Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 11.
[37] Sfântul Chiprian al Carthaginei, „Despre unitatea Bisericii", cap. 23. În *Opere*, partea a 2-a, p. 197.
[38] Sfântul Chiprian al Carthaginei, „Despre unitatea Bisericii", cap. 5, ibid., p. 180.

Biserică nu există Creştinism; există doar învăţătură creştină care, de sine stătătoare, nu poate „să înnoiască pre Adam cel căzut”.

Dacă acum ne întoarcem privirea de la Biserica descoperită în Noul Legământ către starea de fapt a istoriei Creştinismului, vom vedea că acest concept este tocmai cel ce a stat la temelia concepţiei creştine, modelându-i realitatea. Mai nainte de orice altceva, creştinii s-au socotit drept mădulare ale Bisericii. Obştea creştină se numea pe sine „Biserica”, preferând acest nume oricărei alte denumiri. Cuvântul „Biserică” (™kklhs…a) apare de o sută zece ori în Noul Legământ, dar cuvinte precum „Creştinism” sau alte cuvinte cu acest tip de terminaţie[39] sânt cu totul necunoscute în Noul Legământ. După pogorârea Duhului Sfânt asupra ucenicilor şi apostolilor a luat fiinţă Biserica în chip de obşte văzută, cu o legătură duhovnicească între mădularele ei.

La început nu a existat un sistem de învăţare mai cuprinzător. Credinţa lui Hristos era înfăţişată prin câteva dogme din cele mai generale. Nu era nimic de învăţat în Creştinism şi rareori se cerea vreo punere de acord în enunţuri abstracte. Ce oare însemna pe atunci a fi creştin?

În vremurile noastre auzim tot felul de răspunsuri de tipul: „A fi creştin înseamnă a recunoaşte învăţătura lui Hristos, a încerca să împlineşti poruncile Sale”. Şi încă acesta ar fi unul dintre cele mai bune răspunsuri de acest fel! Însă primii creştini răspundeau acestei întrebări în chip cu totul diferit. Încă de la primele pagini ale istoriei sale, Creştinismul ni se înfăţişează sub forma unei obşti bine alcătuite şi de un cuget. Nu existau creştini în afara acestei obşti. A veni la credinţa în Hristos, a te face creştin – însemna a te uni cu Biserica. Acest lucru este exprimat în mod repetat în cartea Faptelor Apostolilor, unde citim că „Domnul adăoga Bisericii în toate zilele pre cei ce se mântuiau”[40]. Fiece nou credincios era ca o ramură altoită pe trunchiul vieţii Bisericii.

Iată un exemplu încă şi mai caracteristic. Prigonitorul Saul, „încă suflând cu îngroziri şi cu ucideri împrotiva ucenicilor Domnului” (Fap. 9, 1), a suferit o minunată convertire pe drumul Damascului, ajungând a urma lui Hristos. Avem aici o descoperire aparte a lui Dumnezeu către om. În Damasc, Domnul l-a trimis pe Anania să-l boteze pe Saul. Apoi Saul a călătorit la Ierusalim spre a se alătura ucenicilor de acolo şi, după ce Varnava i-a înştiinţat pe Apostoli despre el, *era împreună cu ei*. Astfel, până şi viitorul mare Apostol pe care, în vedenia lui Anania, Domnul l-a numit vas ales[41], îndată după convertire s-a unit cu Biserica, adică cu obştea văzută. Avem aici dovada scrisă că Domnul nu doreşte să-i ştie pe slujitorii Săi în afara Bisericii.[42]

Este uşor de înţeles pentru ce Sfântul Apostol Pavel vorbeşte cu atâta stăruinţă despre Biserică în epistolele sale: el nu făureşte o învăţătură despre Biserică, fiindcă chiar în vremea convertirii sale Pavel cunoscuse tocmai această Biserică şi nu altceva, după cum îşi aminteşte mai apoi: „Că aţi auzit de petrecerea mea oarecând, întru cea iudaicească credinţă, căci cu covârşire prigoneam Biserica lui Dumnezeu, şi pustiiam pre ea”[43]. Saul nu a prigonit pe adepţii vreunui unei învăţături oarecare, ci tocmai Biserica, ca o valoare bine definită, perceptibilă chiar şi celor din afară.

După mărturia celui ce a alcătuit cartea Faptele Apostolilor (Sfântul Luca), cea dintâi obşte creştină era aproape deplina înfăptuire a conceptului de Biserică. Mulţimea celor ce au crezut, citim în Faptele Apostolilor, aveau toţi o inimă şi un suflet (Fap. 4, 32). Este vrednic de observat că în veacul al patrulea, când se lămurea dogma privitoare la Sfânta Treime, unii dintre Sfinţii Părinţi foloseau analogia cu primii creştini spre a explica unitatea Sfintei Treimi.

---

[39] Adică cu terminaţia *-ism* (*-stvo* în ruseşte). Asemenea cuvinte nu există în textul grecesc original, deşi unele traduceri protestante le introduc în chip arbitrar.

[40] Fap. 2, 47; cf. 5, 13-14.

[41] Fap. 9, 15.

[42] Cf. Arhiepiscopul Antonie Hrapoviţki, ibid., vol. 2, p. 16.

[43] Gal. 1, 13.

Cât de clar se definea întâia obşte creştină se vede în chip minunat dintr-un stih din cartea Faptelor Apostolilor care a trecut oarecum neobservat: „Iară din ceilalți nimenea cuteza a se lipi de ei, ci îi mărea pre ei norodul" (Fap. 5, 13)[44].

Deci, pe de-o parte, convertirea la Creştinism este văzută ca unire cu Biserica, iar pe de altă parte, „din ceilalți nimenea cuteza a se lipi de ei". Nu este oare cât se poate de limpede că, chiar de la început, când ucenicii direcți ai lui Hristos erau încă în viață, Creştinismul era o societate vizibilă – Biserica – fiindcă pe atunci ea nu era ceva teoretic, ci viața însăşi?

Da, în cele dintâi veacuri Biserica era deja opusul şcolii. Şcoala (scol», didaskale‹on) era aproape un cuvânt de ocară pentru vechii creştini. „Şcoala" era numele obştilor eretice ce se despărțiseră de Biserică, cum se poate vedea din lucrările Sfântului Irineu din Lion şi ale lui Ippolit Romanul. Folosind acest nume ei subliniau că, după părerea lor, în afara Bisericii nu există viață creştină, ci este doar locul unei şcoli a raționalismului, a filosofiei scolastice.

Putem aduce dovezi chiar şi din afara Bisericii. Se ştie preabine cum au deformat protestanții ideea de Biserică, propovăduind o învățătură despre o Biserică „nevăzută". Învățătura cu pricina este atât de cețoasă, întunecoasă şi nedesluşită, încât un theolog lutheran, într-un raport oficial către Dieta de la Speyer din 1875, declara: „Învățătura noastră protestantă despre Biserică se distinge încă printr-o asemenea neclaritate şi inconsistență, încât s-ar putea numi călcâiul lui Ahile al Protestantismului"[45]. Cu toate acestea protestanții încearcă uneori să pună învățătura lor despre Biserică pe seama Creştinismului timpuriu. Unii învățați protestanți declară în chip hotărât că întemeierea Bisericii văzute contrazice Creştinismul evanghelic şi că l-a deformat. Acesta, de pildă, a fost punctul de vedere al lui Rudolf Sohm.[46]

Însă mai târziu, chiar în studiile protestante, nu se mai aud asemenea voci hotărâte privitor la Biserica primelor veacuri. Erudiția străină Bisericii ajunge încet să-şi dea seama de adevărul că Biserica şi Creştinismul erau concepte identice şi complet inseparabile unul de altul încă de la început.

În sfârşit, ar fi o mare pierdere să nu cităm câteva din judecățile vechilor scriitori bisericeşti despre problema ce ne interesează. Ne vom ocupa de părerile a numai doi scriitori care s-au trudit mult în ce priveşte înțelesul dogmei Bisericii – Sfântul Chiprian şi Augustin al Ipponiei.

După spusele Sfântului Chiprian, a fi creştin înseamnă a aparține de Biserica văzută şi a te supune ierarhiei pe care Dumnezeu a aşezat-o în ea. Biserica este înfăptuirea dragostei lui Hristos şi orice despărțire de Biserică este o încălcare a acestei dragoste, şi prin aceasta atât ereticii cât şi schismaticii păcătuiesc deopotrivă. Acesta este gândul de temelie al tratatului său „Despre unitatea Bisericii Soborniceşti". Aceeaşi ideea se repetă mereu şi în scrisorile aceluiaşi Sfânt Părinte. „Hristos ne-a dăruit pace; El ne-a poruncit a fi în armonie şi într-un cuget; El ne-a poruncit a păzi în chip neştirbit şi neclătit legătura dragostei. Oricine încalcă dragostea lui Hristos, prin dezunirea cea fără de credință, nu va mai ține de Hristos: cel ce nu are această dragoste, nu Îl are nici pe Dumnezeu. Căci cei ce nu doresc a fi într-un cuget în Biserica lui Dumnezeu, nu pot sălăşlui cu Dumnezeu."[47]

Ereticii şi schismaticii nu au această dragoste, adică virtutea creştinească de temelie, de-aceea ei sânt creştini numai cu numele. „Ereticii şi schismaticii nu păstrează nici unitatea Bisericii, nici dragostea frățească."[48] „Ei lucrează împotriva dragostei lui Hristos."[49] „Marchian, care s-a alăturat lui Novațian, s-a făcut vrăjmaş al milosteniei şi al dragostei."[50] „Este bine

---

[44] Observația Arhiepiscopului Ilarion iese şi mai clar în evidență dacă luăm în considerare şi stihurile precedente, începând cu „Şi s-a făcut frică mare preste toată Biserica şi preste toți cei ce auzeau acestea" (Fap. 5, 11). (Nota trad. engl.)

[45] „Der Beweis des Glaubens", S 585, 1875.

[46] *Alcătuirea Bisericii în primele veacuri ale Creştinismului*, trad. de A. Petrovski şi P. Florinski, Moscova, 1906.

[47] „Despre unitatea Bisericii Soborniceşti", cap. 14, *Opere*, partea a 2-a, pp. 188-189.

[48] „Scrisoarea 43, către Antonianus", *Opere*, partea 1, p. 236; „Scrisoarea către Stefan", ibid., p. 330.

[49] „Scrisoarea 62, către Magnus", ibid., p. 360.

[50] „Scrisoarea 55 către Stefan", ibid., p. 312.

cunoscut că ereticii s-au abătut de la dragostea şi unitatea Bisericii Universale."[51] „Ce unitate vede, ce dragoste păstrează sau la care dragoste mai visează cel ce, lăsându-se în voia pornirilor dezbinării, sfâşie Biserica, nimiceşte credinţa, tulbură pacea, dezrădăcinează dragostea şi spurcă Sfintele Taine?"[52]

Sfântul Chiprian a exprimat chiar gândul că nu numai că nu poate fi viaţă creştină în afara Bisericii, dar că nu poate fi nici învăţătură creştină. Credinţă curată există numai în Biserică.[53] Sfântul Chiprian mai dă Bisericii şi numele de „Adevăr"[54] şi învaţă că unitatea credinţei nu se poate despărţi de unitatea Bisericii[55], căci adevărul este unul, tot aşa cum şi Biserica este una.[56]

Cel ce nu ţine la unitatea Bisericii nu poate gândi că păstrează credinţa.[57] Orice despărţire de Biserică este neapărat legată de o denaturare a credinţei. „Vrăjmaşul a uneltit erezii şi schisme ca să răstoarne credinţa, să strâmbe adevărul şi să destrame unitatea. Iar slujitorii lui fac cunoscută înşelăciunea sub chipul credinţei, vestesc pe antihrist în numele lui Hristos, şi ascunzând minciuna sub înfăţişarea dreptăţii, cu iscusinţă şi cu vicleşug nimicesc adevărul."[58]

„Aşa cum Satana nu este Hristos, măcar că înşală în numele Său, tot aşa nu poate fi creştin cel ce nu sălăşluieşte întru adevărul evangheliei şi credinţei Lui."[59] „Ereticul sfâşie Biserica şi nimiceşte credinţa..."[60], „...el se întrarmează pe sine împotriva Bisericii. În privinţa credinţei este un vânzător; în privinţa evlaviei, este un prihănitor, slugă răzvrătită, fiu nelegiuit, frate împotrivnic."[61]

„Dacă vom cerceta credinţa celor ce cred în afara Bisericii, vom vedea că toţi ereticii au o credinţă cu totul osebită; în fapt, ei nu au decât fanatism sălbatic, hulă şi o stricăciune ce se bate cap în cap cu sfinţenia şi cu adevărul."[62] Potrivit Sfântului Chiprian, a fi în afara Bisericii şi a rămâne creştin este cu neputinţă, căci a fi în afara Bisericii înseamnă a fi în afara taberei lui Hristos.[63]

Cei ce se despart de Biserică şi cei ce lucrează împotriva Bisericii sânt antihrişti şi păgâni. Iată ce scrie Sfântul Chiprian lui Antonianus despre Novaţian: „Ai dorit, preaiubite frate, să îţi scriu despre Novaţian, ce fel de erezie a scos. Întâi de toate, nu ar trebui să ne pese ce anume învaţă el atunci când învaţă în afara Bisericii. *Căci oricine sau orice ar fi acesta, el nu este creştin, atâta vreme cât nu se află în Biserica lui Hristos*"[64].

În sfârşit, în tratatul „Despre unitatea Bisericii Universale", se pot citi faimoasele cuvinte, *„Cel ce nu are Biserica drept mamă, nu-l poate avea pe Dumnezeu drept Tată"*[65]. Sfântul Chiprian refuză cu totul a mai da numele de „creştin" celor ce stau în afara Bisericii, ca şi cum ar repeta strigătul plin de hotărâre al dascălului său, Tertullian: *„Haeretici christiani esse non possunt!* – Ereticii nu pot să fie creştini!"

[51] „Scrisoarea 62, către Magnus", ibid., p. 361.
[52] „Despre unitatea Bisericii Universale", cap. 15, ibid., p. 190. Cf. „Despre Rugăciunea Domnească", cap. 24, ibid., pp. 217-218; „Scrisoarea 43, către Antonianus", ibid., p. 239.
[53] „Scrisoarea 62, către Magnus", ibid., p. 371.
[54] „Scrisoarea 58, către Qvintus", ibid., p. 326-327.
[55] „Scrisoarea 61, către Pompei", ibid., p. 353; „Scrisoarea 57, către Ianuarie", ibid., p. 326.
[56] „Scrisoarea 58, către Qvintus", ibid., p. 326; „Despre unitatea Bisericii", ibid., p. 197.
[57] „Despre unitatea Bisericii", cap. 4, ibid., pp. 179-180.
[58] Ibid., p. 178.
[59] Ibid., p. 189.
[60] Ibid., p. 190; cf. „Scrisoarea 60, către Jubain", *Opere*, partea 1, ibid., p. 334.
[61] „Despre unitatea Bisericii", cap. 4, ibid., pp. 191-192.
[62] „Scrisoarea 60, către Jubain", *Opere*, partea 1, ibid., pp. 334-335.
[63] „Scrisoarea 40, către Cornelie, ibid., p. 205.
[64] „Scrisoarea 43, către Antonianus", ibid., p. 212.
[65] „Habere iam non potest Deum patrum, qui Ecclesia non habet matrem." „Despre unitatea Bisericii", *Opere*, partea a 2-a, cap. 6, p. 181. Cf. cap. 17, p. 191, „Cum ne-am putea închipui că acela ce lucrează împotriva preoţilor lui Hristos şi se desparte pe sine de împreună-lucrarea cu clerul Lui şi cu norodul, se poate afla cu Hristos?"

Putem astfel să înţelegem cerinţa Sfântului Chiprian ca şi novaţienii, care erau doar schismatici, să fie rebotezaţi când sânt primiţi în Biserică. Pentru Sfântul Chiprian, botezul schismaticilor la primirea în Biserică nu era nicidecum rebotezare, ci chiar botez. „Susţinem", îi scria el lui Qvintus, „că noi nu botezăm din nou pe cei ce vin de acolo, ci botezăm (*non rebaptizari apud nos, sed baptizari*); căci nimic nu au primit aceia acolo unde nu este nimic."[66] Botezul în afara Bisericii nu este decât „o deşartă şi necurată scufundare (*sordida et profana tincto*)."[67] „Acolo oamenii nu se spală, ci încă mai mult se pângăresc; păcatele nu se curăţesc, ci îndoite se iau. O astfel de naştere aduce copii diavolului, iar nu lui Dumnezeu."[68]

Convingerea Sfântului Chiprian despre nevaliditatea oricărui botez în afara Bisericii şi despre necesitatea botezării din nou a tuturor convertiţilor la Biserică a fost întărită de un Sinod local al Bisericii care s-a adunat la Carthagina în 256 d.H., prezidat de către însuşi Chiprian. În cuvântul său de încheiere, rezumând hotărârile Sinodului, Sfântul spunea: „Ereticii trebuie botezaţi numai cu botezul Bisericii, ca astfel să se preschimbe din vrăjmaşi în prieteni şi din antihrişti în creştini"[69].

Părerile Sfântului Chiprian, citate mai sus, care în chip vădit erau împărtăşite de întregul Sinod Carthaginez, aduc o mărturie limpede şi adâncă despre totala contopire a Bisericii cu Creştinismul, şi invers, în veacul al treilea.

Nu toate părerile Sfântului Chiprian au fost pe deplin primite de Biserică. Mai ales învăţătura sa despre necesitatea rebotezării chiar şi a schismaticilor când se convertesc la Biserică a fost preschimbată.[70] În această privinţă părerile lui Augustin al Ipponiei se deosebesc întrucâtva, deşi părerea sa despre legătura dintre Creştinism şi Biserică rămâne întru totul neschimbată.

Augustin susţinea că învăţătura creştină, înţeleasă teoretic, se poate păstra în afara Bisericii. Adevărul rămâne chiar dacă este înfăţişat de către cineva rău. Căci chiar şi diavolii Îl mărturiseau pe Hristos tot aşa ca şi Apostolul Petru.[71] Aurul este neîndoielnic bun, şi rămâne aur chiar şi când este luat de un hoţ, chiar dacă pentru el slujeşte altor scopuri.[72]

Hristos a spus ucenicilor Săi: „Cel ce nu este împrotiva noastră, pentru noi este" (Lc. 9, 49-50). De aici se trage concluzia că cel ce se stă în afara Bisericii în unele lucruri nu este împotriva Bisericii şi are ceva din bogăţia Bisericii.[73] Athenienii îl cinsteau totuşi pe „Dumnezeul necunoscut" (Fap. 17, 23) iar apostolul Iacov dă mărturie că până şi dracii cred (Iac. 2, 19), iar aceştia, desigur, sânt în afara Bisericii.[74]

În lucrările sale împotriva donatiştilor Augustin argumentează amănunţit validitatea botezului schismaticilor. Însă, dacă este cu putinţă a se păstra adevărata învăţătură în afara Bisericii, şi chiar şi Tainele săvârşite în schismă faţă de Biserică sânt valabile, oare mai este cu adevărat necesară Biserica? Nu cumva mântuirea este cu putinţă în afara Bisericii? Tuturor acestor întrebări li se dă un răspuns negativ în sistemul lui Augustin. El atribuie doar Bisericii viaţa creştină ce duce la mântuire. În afara Bisericii nu poate exista o asemenea viaţă.

---

[66] „Scrisoarea 58, către Qvintus", cap. 1, *Opere*, partea 1, ibid., p. 325.
[67] Ibid., p. 326.
[68] „Despre unitatea Bisericii", cap. 11, ibid., pp. 185-186. Cf. „Scrisoarea 60, către Jubain", *Opere*, partea 1, ibid., p. 346.
[69] Migne, PL, tom 3, col. 1077-1078.
[70] Respingerea acriviei Sfântului Chiprian a avut totuşi acelaşi temei al unicităţii Bisericii pe care l-a avut şi Sfântul Chiprian. Biserica, în calitate de singur chivernisitor al Dumnezeieştii Iconomii, este împuternicită să primească botezurile schismatice (în împrejurări speciale) în virtutea harului ce se află în ea. (N. trad. engl.)
[71] Mt. 16, 16; 8, 29; Mc. 1, 24; Lc. 8, 28. Fer. Augustin *Contra litteras Petiliani* III, 34, 39, PL, tom 43, col. 460.
[72] *Contra Cresconium*, I, 22, 27. Migne, PL, tom 43, col. 460.
[73] *De Baptismo*, I, 7, 9. Migne, PL, tom 43, col. 115.
[74] *Contra Cresconium*, I, 29, 34. Migne, PL, tom 43, coll. 463-464.

Toată bogăția Bisericii stăpânită de cei ce s-au despărțit de Biserică nu le aduce nici o binefacere, ci numai vătămare.[75] De ce? Fiindcă, răspunde Augustin, toți cei ce s-au despărțit de Biserică nu au dragoste.

Hristos a dat un semn prin care se pot recunoaşte ucenicii Lui. Acest semn nu este învățătura creştină, nici măcar Sfintele Taine, ci singură dragostea. Astfel El a spus ucenicilor Săi că întru aceasta vor cunoaşte toți că ai Mei ucenici sânteți, de veți avea dragoste între voi (cf. In. 13, 35). Tainele nu vor mântui dacă cel ce le primeşte nu are dragoste. Apostolul zice: „De aş şti tainele toate, iar dragoste nu am, nimica sânt" (1 Cor. 13, 2).[76] Chiar şi Caiafa a prorocit, dar s-a osândit.[77]

Actul despărțirii de Biserică este el însuşi cel mai mare păcat care dovedeşte că schismaticii nu au dragoste.[78] Cel ce s-a născut din nou prin botez dar nu se uneşte cu Biserica, nu are nici un folos din botez, fiindcă nu are dragoste; botezul îi poate fi binefăcător numai când se uneşte cu Biserica.[79] Harul botezului nu poate curăți de păcat pe cel ce nu aparține Bisericii; faptele lui sânt ca şi paralizate de încăpățânarea inimii schismatice de a rămâne în răutatea schismei.[80]

Întrucât cel botezat în afara Bisericii îşi arată păcătoşenia şi lipsa dragostei în el îndată după botez, intrând în întunericul schismei sale, păcatele se întorc degrabă la el.

Faptul că păcatele iertate se reîntorc dacă nu există dragoste frățească a fost arătat în chip limpede de către Domnul când a vorbit despre slujitorul pe care stăpânul l-a iertat de zece mii de talanți. Când acelaşi slujitor nu s-a milostivit de cel împreună-rob cu el care-i datora doar o sută de dinari, stăpânul i-a cerut plata întregii datorii. Aşa cum slujitorul acela a fost iertat de datorie pentru o vreme, la fel şi cel botezat în afara Bisericii este slobozit de păcatele sale pentru o vreme. Dar întrucât rămâne în afara Bisericii chiar şi după botez, toate păcatele pe care le-a săvârşit înainte de a se boteza se vor pune din nou asupra lui. Păcatele sale se vor ierta doar atunci când el, prin dragoste, se uneşte cu Biserica.[81]

Schismaticii se lipsesc de nădejdea mântuirii nu numai fiindcă botezul lor este nevalid, ci şi fiindcă ei se află în afara Bisericii şi în vrăjmăşie cu ea.[82] Harul Duhului Sfânt se poate primi şi păstra numai de către cel unit în dragoste cu Biserica.[83] Cel ce s-a despărțit de Biserică nu are dragoste. Cel ce nu iubeşte unitatea Bisericii nu are dragostea lui Dumnezeu[84]; în zadar zice el că are dragostea lui Hristos.[85] Dragostea se poate păstra numai în prezența unității cu Biserica[86], fiindcă Duhul Sfânt însuflețeşte numai trupul Bisericii.[87]

Nu se află pricină legiuită şi îndestulătoare pentru a te despărți de Biserică[88]; cel ce se desparte de Biserică nu are pe Duhul Sfânt[89], aşa cum mădularul tăiat din trup nu are duh de viață chiar dacă îşi păstrează o vreme identitatea de mai nainte.[90]

Astfel, întrucât toți cei ce s-au despărțit de Biserică se împotrivesc ei, aceştia nu pot să fie buni; chiar dacă purtarea lor poate părea vrednică de laudă – simplul fapt al despărțirii lor de Biserică îi face răi.[91]

---

[75] *De Baptismo*, I, 2, 3. Migne, PL, tom 43, col. 110. *Contra Cresconium*, I, 29, 34. Migne, PL, tom 43, coll. 460, 563.
[76] *In 1 Ioan. tract.* 5, 6. Migne, PL, tom 35, col. 2015.
[77] *De Baptismo*, I, 9, 12. Migne, PL, tom 43, col. 116.
[78] Ibid.
[79] *De Baptismo*, I, 10, 14. Migne, PL, tom 43, coll. 117-118.
[80] *De Baptismo*, I, 12, 18. Migne, PL, tom 43, col. 119.
[81] *De Baptismo*, I, 12, 19, 20; I, 13, 21. Migne, PL, tom 43, coll. 119, 120, 121.
[82] *De Baptismo*, I, 15, 23. Migne, PL, tom 43, col. 121.
[83] *Contra Cresconium*, II, 14, 17. Migne, PL, tom 43, col. 477.
[84] *De Baptismo*, III, 16, 21. Migne, PL, tom 43, col. 148.
[85] *Epistola 61*, 2. Migne, PL, tom 33, col. 229.
[86] *Contra litteras Petiliani* II, 77, 172. *De Baptismo*, IV, 17, 24. Migne, PL, tom 43, coll. 312, 169.
[87] *Epistola 185*, 10, 46. Migne, PL, tom 33, col. 813.
[88] *Contra epistulam Parmeniani* II, 11, 25. Migne, PL, tom 43, col. 69.
[89] *Sermon 268*, 2. Migne, PL, tom 43, coll. 476, 477.
[90] *Epistola 185*, 9, 42. Migne, PL, tom 33, col. 811.

Deci, după părerea lui Augustin, Biserica este un concept mai îngust decât Creştinismul, care este înţeles numai în sensul unor teze abstracte. Este cu putinţă a fi de acord cu aceste teze abstracte, şi totuşi să rămâi în afara Bisericii; dar pentru unirea cu Biserica acordul voinţei (*consensio voluntatum*) este indispensabil.[92] Se vădeşte deci că, fără acesta din urmă, numai acordul abstract cu învăţătura creştină este cu totul fără folos şi că în afara Bisericii nu este nici o mântuire.

Punctele de vedere ale Sfântului Chiprian şi ale lui Augustin al Ipponiei pot fi socotite oarecum diferite, dar amândoi ajung exact la aceeaşi concluzie: *Extra ecclesiam nulla salus* – În afara Bisericii nu este mântuire! Oamenii se mântuiesc prin dragostea lor, care este un har al Noului Legământ.[93] În afara Bisericii este cu neputinţă de păstrat dragostea[94], fiindcă este cu neputinţă de primit Duhul Sfânt.[95]

Ce anume am descoperit în aceste exemple caracteristice ale gândirii bisericeşti dintre veacurile III şi V? Am găsit că ele coincid cu concluziile la care am ajuns mai devreme când am cercetat învăţătura Noului Legământ despre Biserică şi realităţile Creştinismului timpuriu. Creştinismul şi Biserica sânt unul şi acelaşi lucru numai atunci când nu privim Creştinismul ca suma unor teze abstracte care nu obligă pe nimeni la nimic. O asemenea înţelegere a Creştinismului nu poate fi numită altfel decât drăcească.

Urmează că asemenea creştini mărturisesc în felul dracilor, care şi ei cred şi se cutremură. Oare a cunoaşte sistemul înseamnă a fi un adevărat creştin? Sluga care cunoaşte voia stăpânului, dar nu o împlineşte, va fi alungată şi lepădată – fireşte, pe bună dreptate.

„Creştinismul nu stă în încredinţarea tăcută, ci în măreţia făptuirii", zice Sfântul Ignatie.[96]

Nu, Hristos nu este un mare învăţător; El este Mântuitorul lumii, Care a dat omenirii o nouă putere, Care a înnoit omenirea. Noi nu am primit de la Hristos, Mântuitorul nostru, numai o învăţătură, ci viaţă. Dacă ar fi să înţelegem Creştinismul ca pe o nouă viaţă – nu după ale lumii, care cunoaşte numai principiile egoismului şi iubirii de sine, ci după Hristos, cu învăţătura Sa şi cu chipul lepădării de sine şi a dragostei – atunci în chip necesar Creştinismul va coincide deplin cu Biserica. *A fi creştin înseamnă a aparţine Bisericii, căci Creştinismul este tocmai Biserica. În afara Bisericii nu este viaţă şi nici nu poate fi.*

În sfârşit, ca să înţelegem cât de însemnat este conceptul de Biserică, este destul să ne uităm cu băgare de seamă la Simvolul Credinţei (Crezul), căci feluritele articole s-au aşezat în Simvolul Credinţei după ce au apărut tot felul de eretici care au strâmbat un adevăr sau altul. Astfel că întreg Simvolul Credinţei se poate numi polemic. Istoria lui dezvăluie faptul că conţinutul său s-a amplificat ca urmare a luptelor cu o erezie sau alta.

Nu tot aşa stau lucrurile însă cu articolul 9, cel privitor la Biserică. Acest articol se află în Simvolul Credinţei încă de la început. El a fost aşezat independent de orice învăţătură mincinoasă. Pe atunci nu existau încă protestanţi care să viseze la vreun fel de Creştinism fără Biserică.

Este limpede că, încă de la început, conceptul de Biserică a stat în fruntea credinţelor creştine şi că *acest adevăr, că Creştinismul este tocmai Biserica, se poate socoti a fi fost dat de la Însuşi Domnul Iisus Hristos*.

Ajungând la această înălţime a conştiinţei bisericeşti, ar fi de mare folos să ne uităm la viaţa contemporană, la tendinţele şi părerile ce sânt larg răspândite în ea şi să le dăm o apreciere din punctul de vedere al *Bisericii*.

---

[91] *Epistola 208,* 6. *Epistola 185,* 9, 42. Migne, PL, tom 33, coll. 952, 811. *Contra epistulam Parmeniani* II, 3, 6. Migne, PL, tom 43, col. 54.
[92] *De Baptismo*, IV, 17, 24. Migne, PL, tom 43, col. 170.
[93] *Quaest. in eptat.* 5, 15. Migne, PL, tom 34, col. 755.
[94] *Contra litteras Petiliani* II, 77, 172. Migne, PL, tom 43, col. 312.
[95] *De Baptismo*, III, 16, 21. Migne, PL, tom 43, col. 148.
[96] *Ad Roman.* III, 3.

II.

„Cred întru Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolicească Biserică." Aşa îşi mărturiseşte orice creştin ortodox credinţa în măreţul adevăr al Bisericii. Dar cu greu se va găsi vreun alt articol din Simvolul Credinţei care să fie mai puţin înţeles de către inima omului care l-a rostit cu buzele, decât acest al 9-lea articol unde se înfăţişează adevărul despre Biserică.

În parte, lucrul este de înţeles, căci în acest al 9-lea articol din Simvolul Credinţei omul mărturiseşte legătura sa cu obştea văzută a celor ce urmează lui Hristos. Prin aceasta, în scurtele cuvinte ale mărturisirii, el se învoieşte cu toate adevărurile învăţate de Biserică, recunoscută drept păstrătoarea învăţăturii lui Hristos. Pe latura practică, ne dăm consimţământul, o dată pentru totdeauna, a ne supune tuturor acelor legi prin care Biserica atinge ţelurile existenţei sale şi potrivit cărora este ocârmuită ca societate trăitoare pe pământ.

Se pare deci că nu greşim exprimându-ne gândul că adevărul Bisericii, mai presus de orice alte adevăruri, atinge însăşi viaţa fiecărui creştin, definindu-i nu numai credinţele, ci şi viaţa. A recunoaşte Biserica înseamnă mai mult decât simpla visare despre Hristos: înseamnă a trăi în chip creştinesc, urmând calea dragostei şi lepădării de sine. Pentru aceea, adevărul Bisericii este opusul principiilor de viaţă ce s-au strecurat încetul cu încetul chiar şi în conştiinţa şi atitudinea comunităţii religioase ruseşti – deşi, fireşte, aceasta s-a petrecut mai ales în rândurile aşa-numitei societăţi intelectuale.

În tristele vremuri pentru Biserică din vremea domniei lui Petru I, pătura de sus a societăţii ruseşti s-a îndepărtat de viaţa bisericească a neamului şi a început a duce o viaţă în părtăşie mai degrabă cu alte popoare europene decât cu ruşii. Supunându-se influenţei apusene în toate sferele vieţii, societatea rusească nu a putut scăpa de influenţa confesiunilor apusene asupra formării propriilor atitudini religioase. Aceste confesiuni au fost pe bună dreptate numite „erezii împotriva dogmei şi esenţei Bisericii, şi împotriva însăşi credinţei sale", de către un adevărat fiu al Bisericii Ortodoxe şi al pământului natal, A. S. Homiakov.[97] El nu greşea defel socotind tăgăduirea Bisericii drept cea mai caracteristică trăsătură atât a Romano-Catolicismului cât şi a Protestantismului.

Adevărul Bisericii a fost grav deformat în Apus, după ce Roma a căzut din Biserică. În Apus, Împărăţia lui Dumnezeu a început a fi văzută mai mult ca o împărăţie pământească. Biserica Latină a întunecat conceptul creştin de Biserică în conştiinţa mădularelor ei prin legalistele sale calcule ale faptelor bune, prin relaţia ei mercenară cu Dumnezeu şi prin falsificarea mântuirii.

Latinismul a dat naştere unei odrasle legiuite, deşi foarte neascultătoare, sub forma Protestantismului. Protestantismul s-a creat din pământul umanismului, care nu era un fenomen religios; dimpotrivă, toate ideile lui principale sânt pur pământeşti, omeneşti. El a creat respectul pentru omul în starea sa naturală. Protestantismul, care a mutat temeiurile umanismului în domeniul religiei, nu a fost un protest al conştiinţei creştine a Bisericii din vechime împotriva formelor şi normelor create de papismul medieval, aşa cum adeseori vor să pretindă theologii protestanţi.

Departe de asta: Protestantismul a fost un protest în exact acelaşi plan. El nu a reaşezat vechiul Creştinism, ci numai a înlocuit o deformare a Creştinismului cu alta, iar noua minciună era cu mult mai rea decât cea dintâi. Protestantismul a fost ultimul cuvânt al Papismului, ducându-l la concluzia sa logică.

---

[97] Cf. A. S. Homiakov, „Câteva cuvinte ale unui creştin ortodox despre confesiunile occidentale", în vol. *Biserica este una*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, p. 78. (N. trad.)

Adevărul şi mântuirea sânt date dragostei, adică Bisericii – iată conştiinţa Bisericii. Papismul, căzând din Biserică, a schimbat această conştiinţă, proclamând că adevărul este dat unei persoane separate, Papa, care chiverniseşte mântuirea tuturor. Protestantismul nu a făcut decât să se împotrivească, zicând: „De ce adevărul s-a dat numai Papei?" – şi a adăogat: „Adevărul şi mântuirea sânt deschise fiecărui ins în parte, independent de Biserică". Astfel fiece individ a fost promovat la rangul de Papă infailibil. Protestantismul a dat câte o tiară papală fiecărui profesor german, şi astfel, cu nenumăraţii săi papi, a nimicit cu totul conceptul de Biserică, înlocuind credinţa cu raţiunea fiecărei persoane în parte. El a înlocuit mântuirea în Biserică cu o închipuită încredere în mântuirea prin Hristos, în egoistă izolare faţă de Biserică.

Fireşte, în practică protestanţii s-au îndepărtat de principiul lor de căpetenie încă de la început şi, pe căi ocolite, prin contrabandă, ca să spun aşa, au introdus unele elemente ale dogmei despre Biserică, recunoscându-i o oarecare autoritate, deşi numai în domeniul dogmei.

Fiind o anarhie religioasă, Protestantismul pur, asemenea oricărei anarhii, s-a dovedit cu totul imposibil şi, prin aceasta, ne-a dat mărturie despre adevărul de netăgăduit că sufletul omenesc este prin firea sa înclinat spre Biserică.

Însă trăsătura de temelie a Protestantismului a fost bineplăcută omeneştii iubiri de sine şi voirii de sine de toate felurile, căci iubirea de sine şi voirea de sine au primit un fel de blagoslovenie din partea Protestantismului – fapt ce se vădeşte astăzi în nesfârşita divizare şi sectarismul Protestantismului însuşi.

Protestantismul este cel ce a proclamat deschis cea mai mare minciună dintre toate: că poţi să fii creştin tăgăduind Biserica. Cu toate acestea, legându-şi membrii de unele autorităţi şi legi bisericeşti obligatorii, Protestantismul intră într-o contradicţie fără speranţă: chiar după ce a despărţit pe individ de Biserică, el pune totuşi limite libertăţii sale. De aici răsare necontenita răzvrătire a protestanţilor împotriva celor câtorva jalnice rămăşiţe de conştiinţă bisericească ce încă se mai păstrează de către reprezentanţii oficiali ai denominaţiunilor lor.

Nu este greu de înţeles că Protestantismul corespunde unei concepţii aproape în întregime păgâne, general acceptate în Apus. Acolo unde cultul individualismului înfloreşte luxuriant, găsindu-şi prorocii în filosofia la modă şi cântăreţii în arta literară, fireşte că idealul lui Hristos în privinţa Bisericii nu-şi poate afla loc – căci el tăgăduieşte iubirea de sine şi voirea de sine din oameni şi cere dragoste de la ei toţi.

În societatea rusească contemporană există o influenţă directă a Protestantismului. Întregul nostru sectarism raţionalist rusesc îşi are rădăcinile ideologice în Protestantism, din care descinde în chip direct. La urma urmei, de unde vin toţi misionarii sectari, dacă nu din ţările protestante?

Toate punctele de dezacord între aceşti sectari şi Biserica Ortodoxă vin din tăgăduirea Bisericii în numele unui închipuit „Creştinism Evanghelic".

Însă, chiar şi independent de Protestantism, mulţi ajung acum să tăgăduiască Biserica, asimilând, îndeobşte, atitudinea vest-europeană ce s-a dezvoltat în afara Bisericii şi care este cu totul străină, şi chiar vrăjmaşă duhului Bisericii.

Tot mai mult din trufaşa ideologie vest-europeană pătrunde în obştea noastră. Literatura rusă, care mai nainte propovăduia dragostea şi renaşterea morală, mai ales în lucrările marelui Dostoievski, a început în ultimii ani să se plece în faţa vest-europeanului Baal al individualismului semeţ.

Când în societatea noastră ortodoxă dragostea este alungată de mândrie şi iubire de sine (numite „nobile" – deşi Sfinţii Părinţi ai Bisericii vorbesc despre iubire de sine şi mândrie doar în legătură cu diavolul), când lepădarea de sine este înlocuită cu întemeierea în sine, iar blânda supunere este înlocuită cu mândra voire de sine – atunci o ceaţă groasă învăluie adevărul Bisericii, nedespărţit legat de idealuri cu totul opuse.

De-a lungul anilor, poporul rus a părăsit obiceiul de a se îmbiserici şi a început a pierde cunoaşterea Bisericii ca viață nouă în Hristos. Cândva, în vremuri mai bune, I. T. Posoşkov lăsa moştenire fiului său această sarcină: „Eu, fiule, cu tărie îți las moştenire şi te leg cu jurământ să te alipeşti de Sfânta Biserică Răsăriteană, maica ce te-a născut... şi să rupi de tine pe toți cei ce sânt vrăjmaşi ai Sfintei Biserici, şi să nu ai nici un prieteşug cu dânşii, căci sânt vrăjmaşii lui Dumnezeu”[98]. După cugetul lui Posoşkov, un vrăjmaş al Bisericii este, negreşit, un vrăjmaş al lui Dumnezeu.

Mulți oameni au şi pierdut o asemenea limpezime a gândului şi, puțin câte puțin, s-a format în zilele noastre *cea mai cumplită măsluire a credinței lui Hristos*. Aceşti oameni privesc credința dintr-un punct de vedere pur abstract, ca o culegere de învățături ce pot fi supuse la tot felul de experimente. Creştinismul, în înțelesul de viață bisericească şi de omenire născută din nou prin Hristos Mântuitorul, este aproape uitat.

Hristos Însuşi a spus că El a zidit Biserica. Dar oare mai vorbeşte acum cineva despre această Biserică? Nu; acum se preferă să se vorbească despre Creştinism – ba încă şi Creştinismul este socotit un fel de învățătură filosofică sau morală. „Creştinism” – a ajuns să sune la fel ca Neokantianism sau Nitzcheanism!

Această substituire a Bisericii cu Creştinismul pătrunde ca un venin subtil chiar şi în conştiința obştii bisericeşti. Este o otravă subtilă, fiindcă se ascunde sub acoperemântul înflorat al discursurilor despre cusururile „Creştinismului istoric” (adică Biserica), despre faptul că nu ar corespunde, chipurile, cu nu ştiu care Creştinism „pur”, „evanghelic”. Evanghelia şi Hristos se pun în opoziție cu Biserica care, nu se ştie din ce pricină, este numită „istorică”, ca şi cum ar exista sau ar fi existat vreodată o altă Biserică „ne-istorică”.

Dar adevărul este că Satana a luat chip de înger de lumină. El pare că se îngrijeşte de chivernisirea adevărului lui Hristos, ca şi cum ar voi să curățească adevărul lui Hristos de neadevărul oamenilor.

Fără să vrei îți aduci aminte de înțeleptul grai al Preacinstitului Vincențiu din Lerin: „Când auzim pre unii aducând zicerile apostolice ori cele proroceşti împotriva credinței soborniceşti, să nu ne îndoim că diavolul vorbeşte prin buzele lor; şi, ca să se strecoare nevăzuți între oile cele cu inima deschisă, ei îşi ascund înfățişarea de lupi, fără a lepăda răutatea lor cea lupească. Aceştia se înveşmântează cu ziceri din Dumnezeiasca Scriptură ca şi cu o lână de oaie, ca astfel, simțind moliciunea lânii, nimenea să nu se spăimânteze de colții lor cei ascuțiți”[99].

În realitate aceste încercări de a pune Evanghelia în opoziție cu Biserica şi de a substitui Bisericii un concept vag de Creştinism au produs o mulțime de rezultate jalnice: viața creştinească începe să se usuce. Ea pare a fi doar o altă învățătură într-o nesfârşită serie de noi şi vechi învățături; şi o învățătură foarte neclară ca atare, căci fără Biserică se deschide putința unui nesfârşit număr de înțelegeri dintre cele mai arbitrare şi reciproc contradictorii.

În această privință Creştinismul stă mult mai slab decât multe şcoli filosofice. De fapt, întemeietorii şcolilor filosofice au lăsat în urmă volume întregi cu operele lor. Ei au lăsat expuneri mai mult sau mai puțin clare ale sistemelor lor şi s-au exprimat mai mult sau mai puțin complet, astfel că nu rămâne un spațiu nelimitat pentru feluritele interpretări arbitrare ale învățăturii lor.

Domnul Iisus Hristos nu a lăsat un sistem al Său. El nu a scris nimic. Doar o singură dată se spune despre Dânsul, în Evanghelia după Sfântul Ioan, că a scris cu degetul, şi chiar şi atunci numai pe pământ.[100]

---

[98] *Diata Părintească*, editată de E. M. Prilejaev, St. Petersburg, 1893, pp. 3 şi 6.
[99] *Commonitoria* I, cap. 25, 26.
[100] In. 8, 6.

Astfel că nu este nimic mai uşor decât a reinterpreta învăţătura lui Hristos după gustul propriu şi a inventa „Creştinismul", punând sub acest nume visurile inimii tale şi chipurile propriei fantezii deşarte.

Scripturile Noului Legământ au fost scrise de către oameni practici – Apostolii – care nu erau cărturari. De-a lungul veacurilor au existat „corectori ai Apostolilor", cum îi numeşte Sfântul Irineu din Lion[101], inşi ce s-au socotit mai presus decât Apostolii, „pescarii Galileani". Se cuvine oare ca un European cu înaltă educaţie din veacul al XX-lea să accepte pe încredere tot ceea ce au spus nişte „pescari"?

Mulţi se eliberează de autoritatea Apostolilor şi doresc să interpreteze învăţătura lui Hristos luându-se numai după preferinţele lor. Lev Tolstoi, de pildă, a declarat de-a dreptul că Apostolul Pavel nu a înţeles cum se cuvine învăţătura lui Hristos[102]; urmează că Tolstoi se socotea pe sine mai presus de Apostolul Pavel.

Te cruceşti văzând cât de departe merg oamenii în „interpretarea" lor dată Creştinismului. Tot ceea ce îşi doresc, găsesc îndată în Evanghelie. S-ar părea că este cu putinţă a-ţi acoperi fiece vis deşert, şi chiar vreun gând răuvoitor, cu autoritatea Evangheliei.

Credinţa lui Hristos devine limpede şi bine definită pentru om numai atunci când crede în chip nefăţarnic în Biserică; numai atunci mărgăritarele credinţei sânt limpezi, numai atunci credinţa rămâne slobodă de grămada murdarelor gunoaie ale tuturor părerilor şi judecăţilor cu putinţă, ivite din voire de sine. Apostolul Pavel a grăit mai nainte despre aceasta, atunci când numea Biserica Dumnezeului celui Viu „stâlp şi întărire a adevărului" (1 Tim. 3, 15).

În starea despărţirii de Biserică, chiar şi învăţătura creştină pare a fi ceva foarte neclar, înşelător şi mereu schimbător după dorinţele fiecăruia.

Falsificarea Bisericii prin „Creştinism" duce la o altă groaznică falsificare – *falsificarea lui Hristos, Dumnezeu-omul, prin omul Iisus din Nazaret*. Aşa cum credinţa în Biserică este nedespărţit legată de recunoaşterea dumnezeirii Mântuitorului Hristos, tot aşa tăgăduirea Bisericii duce negreşit până la urmă la tăgăduirea întrupării Fiului lui Dumnezeu, tăgăduirea dumnezeirii lui Iisus Hristos.

Nu este nicidecum nevoie ca Hristos să fie Dumnezeu-om pentru a da o anume învăţătură; este nevoie ca El să fie Dumnezeu-om numai dacă este văzut ca Mântuitorul Care a vărsat putere nouă în firea omenească şi Care a întemeiat Biserica.

Oare nu se vădeşte din graiurile lui Iisus Hristos Însuşi această legătură nedespărţită între adevărul Bisericii şi adevărul că El este Fiul lui Dumnezeu? Simon Petru spunea: „Tu eşti Hristosul, Fiul Dumnezeului celui Viu". Atunci Iisus, i-a zis: „Tu eşti Petru, şi pre această piatră (adică pe adevărul întrupării lui Dumnezeu, mărturisit de Petru) voiu zidi Biserica Mea, şi porţile iadului nu o vor birui" (Mt. 16, 16-18).

Biserica din vechime, dându-şi multă silinţă, cu toată tăria a definit acest adevăr al deofiinţimii Fiului întrupat al lui Dumnezeu, cu Dumnezeu Tatăl, fiindcă ea înseta după adevărata înnoire a firii omeneşti, după refacerea „noii făpturi", adică a Bisericii.

Forţa lăuntrică ce a propulsat mişcarea dogmatică a veacului al patrulea a fost neclătita credinţă în faptul că Fiul lui Dumnezeu este a doua Persoană a Sfintei Treimi, Care S-a pogorât pe pământ, S-a făcut om, a descoperit tainele Împărăţiei lui Dumnezeu, a întemeiat Biserica Sa pe pământ, a pătimit pentru păcatele oamenilor şi, biruind moartea, S-a sculat din morţi, deschizând calea îndumnezeirii omului nu numai cu sufletul, ci şi cu trupul.[103]

Oare de ce lupta cu arianismul a fost aşa de înverşunată? De ce oare au fost întâmpinaţi arienii cu atâta dezgust, încât Sfântul Athanasie cel Mare, acest stâlp al Bisericii lui Hristos, le-a refuzat numele de „creştini"?

---

[101] *Adversus haereses* 3, 1, 1.

[102] Vezi Introducerea la ediţia Genevează a „rezumatului Evangheliilor."

[103] Vezi Prof. A. A. Spasski, *Istoria mişcării dogmatice în epoca Sinoadelor Ecumenice*, Serghiev Posad, 1906, p. 651.

Pentru omul contemporan, lipsit de religiozitate, toate certurile dogmatice ale veacului al patrulea par de neînţeles şi lipsite de sens. Cu toate acestea, era vorba de o luptă între două păreri cu totul contradictorii asupra lui Hristos – concepţia mistico-religioasă, în care El este izvorul vieţii, mântuirii, nemuririi şi îndumnezeirii omului, în opoziţie cu concepţia raţionalistă în care Hristos este înfăţişat doar ca învăţător idealizat şi model exemplar pentru cei ce urmează lui.

Centrul controversei era următorul: Oare pe viitor Creştinismul va rămâne o religie cu întregul său ansamblu de curate credinţe şi nădejdi, sau se va reduce la o simplă filosofie cu nuanţe religioase, cum erau nu puţine în acea vreme?

Problemele privitoare la dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, care atingeau cea mai dinlăuntru parte a sufletului credincios, se discutau în pieţe şi în iarmaroace.[104] Se poate spune că chiar şi atunci Biserica apăra adevărul că Întemeietorul ei este deofiinţă cu Dumnezeu Tatăl.

Arienii, oameni cu mentalitate raţionalistă, tăgăduiau deofiinţimea Fiului întrupat al lui Dumnezeu, privindu-L ca întemeietor al unei anumite şcoli şi care deci nu trebuie neapărat să fie Dumnezeu desăvârşit. Dorinţa de a fi „făptură nouă", „fire înnoită", adică Biserică a Dumnezeului celui Viu, cere recunoaşterea deplinei dumnezeiri a lui Hristos. „Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să se poată face dumnezeu." „Fiul lui Dumnezeu S-a făcut fiu al omului, pentru ca fiii omului să se poată face fii ai lui Dumnezeu." Iată cum au definit Sfântul Irineu al Lionului şi Sfântul Athanasie cel Mare conceptul întrupării lui Dumnezeu.[105]

Theologia Bisericii noastre Ortodoxe este plină de astfel de definiţii. Iată câteva exemple din slujba Naşterii lui Hristos: „Astăzi Dumnezeu pre pământ au venit, şi omul la Cer s-a suit" (Slujba Naşterii lui Hristos, Stihira a 2-a de la Litie); „Pre cel dupre chip şi dupre asemănare, văzându-l Iisus stricat pentru călcarea poruncii, plecând cerurile S-au pogorât, şi S-au sălăşluit în pântecele Fecioarei fără schimbare, ca întru dânsa să înnoiască pre Adam cel stricat" (Stihira a 4-a de la Litie). „Deci să dănţuiască toată făptura şi să sălteze; că au venit Domnul să o înnoiască, şi să mântuiască sufletele noastre" (Stihira de la Slava Stihovnei). „Pre cel stricat pentru neascultare, pre cel făcut dupre chipul lui Dumnezeu, şi carele era tot în înjosire, căzând din cea mai bună viaţă dumnezeiască, iarăşi îl înnoieşte înţeleptul Ziditor, că S-au proslăvit" (Canonul întâi, facerea lui Cosma, Peasna 1, troparul 1).

Biserica Ortodoxă este purtătoarea concepţiei despre reala, adevărata mântuire a omului, despre deplina sa naştere din nou, înnoire, rezidire şi îndumnezeire, la care omul nu poate ajunge prin propria putere, oricât de mult ar filosofa.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu este absolut esenţială pentru ca Biserica să fie Biserică, adică societatea unei omeniri înnoite. Astfel că, pentru oamenii Bisericii, care au înţeles toată înălţimea idealului religios al Sfintei Biserici, Iisus Hristos întotdeauna a fost şi este Fiul lui Dumnezeu, deofiinţă cu Dumnezeu Tatăl.

„Alţii", scrie Sfântul Irineu, „nu dau nici o însemnătate pogorârii Fiului lui Dumnezeu şi lăcaşului întrupării Sale, pe care Apostolii l-au propovăduit şi prorocii mai nainte l-au vestit, şi prin care desăvârşirea omenirii trebuie a se împlini. Asemenea oameni trebuie număraţi împreună cu necinstitorii."[106]

În vremea Sfântului Irineu, învăţători mincinoşi susţineau că întreaga însemnătate a lui Hristos era doar aceea că a dat o lege nouă în locul celei vechi, pe care a desfiinţat-o. Însă Sfântului Irineu a susţinut că nici noua lege şi nici noua învăţătură nu erau ţelul venirii lui Hristos, ci rezidirea firii omeneşti căzute.

---

[104] Ibid.

[105] Vezi Prof. J. V. Popov, *Ideea îndumnezeirii în Vechea Biserică Răsăriteană*, Serghiev Posad, 1904. Cf. Prof. Spasski, ibid., pp. 198-199.

[106] *Dovezi din predicile apostolice*, cap. 99.

„Dacă”, scrie el, „se iveşte înlăuntrul tău gândul ‘Ce lucru nou a adus Domnul prin venirea Sa?’, cunoaşte că El toate le-a făcut noi; El S-a adus pre Sine, şi astfel a înnoit pre om şi i-a dat viaţă.”[107]

Pentru cel ce tăgăduieşte Biserica şi idealurile ei religioase, Hristos devine doar un învăţător-filosof, de aceeaşi categorie cu Buddha, Confucius, Socrate, Lao-Ţî şi alţii. Mai mult, ca învăţător, Hristos este departe de a fi original. Erudiţia binevoitoare citează o mulţime de izvoare, inclusiv mituri babiloniene, de unde se presupune că s-ar fi împrumutat învăţăturile lui Hristos. Hristos este asemuit cu un biet erudit ce-şi compilează lucrarea împrumutând, nu totdeauna cu succes, din lucrările altor oameni.

Duşmanii lui Hristos arată cu răutăcioasă bucurie spre rezultatele cercetării ştiinţifice şi declară că, în esenţă, Iisus din Nazaret nu a dat nici măcar o singură învăţătură nouă; nu a făcut decât să repete ceea ce se spusese chiar şi fără El. Însă pentru cei ce cred în Hristos, toată vorbăria despre feluritele „influenţe” asupra Creştinismului este fără nici un rost. Esenţa celor făptuite de Hristos, aşa cum am văzut, nu ţine nicidecum de învăţătură, ci de mântuire. Dumnezeu a trimis pe Fiul Său cel Unul-născut ca prin El să primim viaţă. (1 In. 4, 9; cf. 1 In. 5, 13).

Fie ca luminile adevărului ce se apropie de Creştinism (nu înţeleg: luminile adevarului doar se apropie de creştinism?)să se regăsească în învăţăturile filosofilor pământului, însă *Hristos a înnoit firea omenească, a zidit Biserica, a trimis pe Duhul Sfânt, şi astfel a pus început unei noi vieţi* – ceea ce nici un filosof muritor nu ar putea face. Pogorârea pe pământ a Fiului lui Dumnezeu şi moartea Sa pe cruce au fost de neapărată trebuinţă pentru zidirea Bisericii; şi toţi cei ce despart Creştinismul de Biserică ajung mai devreme sau mai târziu la hula tăgăduirii lui Hristos, Dumnezeu-omul, şi ajung la aceasta fiindcă nu mai au nevoie de dumnezeirea lui Hristos.

Tot mai mulţi oameni dintre noi visează la un Creştinism fără Biserică. Pare-se că aceşti oameni au un sistem de gândire anarhic. Ei sânt fie incapabil, fie, adeseori, prea leneşi să-şi ducă gândurile până la capăt. Fără a vorbi măcar despre prea văditele contradicţii ale aşa-zisului Creştinism fără Biserică, se poate vedea că acesta este cu totul gol de adevăratul har al vieţii creştine, de însuflarea şi pulsaţia Duhului.

Când oamenii iau Evanghelia, uitând că le-a fost dată de Biserică, ea li se face asemenea Koranului - despre care se spune că ar fi fost aruncat de Allah din cer. Iar când reuşesc să treacă cumva cu vederea învăţătura despre Biserică din ea, atunci tot ce mai rămâne din Creştinism este o învăţătură, tot atât de neputincioasă a reda viaţă şi a rezidi pe om ca orice alt sistem filosofic.

Strămoşii noştri Adam şi Eva au căutat să ajungă „ca nişte dumnezei” fără Dumnezeu, întemeindu-se pe puterea magică a minunatului „măr”. La fel visează să se mântuiască şi mulţi dintre contemporanii noştri: cu Evanghelia, dar fără Biserică şi fără Dumnezeu-omul. Ei îşi pun nădejdea în *cartea Evangheliei* exact aşa cum Adam şi Eva îşi puneau nădejdea în mărul din Rai. Însă cartea nu are puterea de a le da o nouă viaţă. Oamenii care tăgăduiesc Biserica vorbesc mereu despre „principiile evanghelice”, despre învăţătura evanghelică; dar Creştinismul ca viaţă le este cu totul străin.

În forma sa lipsită de Biserică, Creştinismul este numai un sunet, câteodată poate mai sentimental, dar totdeauna o caricatură şi o lipsă de viaţă. Tocmai aceşti oameni sânt cei ce, tăgăduind Biserica, au făcut Creştinismul „plictisitor de moarte”, cum zicea V. S. Soloviov. După cum observa David Strauss, „când zidirea Bisericii este nimicită, şi pe locul gol, abia nivelat, se ridică numai predica ziditoare, rezultatul este trist şi cumplit”.

[107] *Adversus haereses* 4, 34, 1.

În trecut, cel mai consecvent predicator al Creştinismului fără Biserică de la noi a fost Lev Tolstoi.[108] Tolstoi a rătăcit pe mulţi cu propovăduirea sa, dar tocmai în tolstoism se poate vedea cel mai limpede falimentul Creştinismului fără Biserică.

Se poate spune că punctul de plecare al mincinoasei învăţături a lui Tolstoi a fost separarea netă a Creştinismului de Biserică. Tolstoi a condamnat fără înconjur Biserica, rămânând însă în acelaşi timp un admirator al Creştinismului. Însă curând Creştinismul a devenit pentru el *numai o învăţătură*, iar Hristos un simplu învăţător.

Când ni se pune în faţă o anume învăţătură, nu este defel lipsit de importanţă să ştim cui aparţine acea învăţătură. Pentru Tolstoi, persoana vie a lui Hristos şi-a pierdut orice însemnătate şi orice înţeles. După ce I-a luat învăţătura, Hristos Însuşi părea că poate fi uitat.

Tolstoi tăgăduia pe Dumnezeu-omul, numindu-L cu cuvinte precum „un Evreu răstignit", „un Evreu mort". Prin aceasta Evanghelia era ruptă de însuşi începutul ei, unde se vesteşte naşterea supra-firească a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria, şi era ruptă şi de sfârşitul ei, unde se pomeneşte de învierea din morţi a Fiului lui Dumnezeu şi de înălţarea Sa la ceruri.

Tolstoi nu s-a mărginit să rupă Evanghelia de începutul şi sfârşitul ei, ci i-a restructurat şi „mijlocul" după gusturile sale, obligându-l astfel pe Iisusul său să spună numai ceea ce-i poruncea el, învăţătorul de la Iasnaia Poliana.[109]

Hristos Însuşi a făgăduit să trimită ucenicilor Săi „alt Mângâietor". Acest „Mângâietor", Dumnezeiescul Mijlocitor, este cinstit de Biserica lui Hristos ca izvorul noii şi îmbelşugatei vieţi a Bisericii care este darul harului. Aşa cum am văzut, Apostolul Pavel vorbeşte mereu despre Duhul Sfânt ce trăieşte în Biserică. Cu toate acestea, Tolstoi a tăgăduit Duhul Sfânt. El numea Biserica Ortodoxă nu a lui Hristos ci, în bătaie de joc, „a Duhului Sfânt". Apoi s-a înjosit până într-atât încât să hulească sfintele Taine prin care mădularele Bisericii primesc harul Duhului Sfânt pentru o nouă viaţă. Botezul este taina naşterii din nou – pentru Tolstoi el a devenit „baia pruncilor". Sfânta Împărtăşanie, fără de care, după învăţătura lui Hristos Însuşi, omul nu poate avea viaţă în el (In. 6, 53), a devenit în terminologia hulitoare a lui Tolstoi, „zeamă" (*похлебка*) care este „sorbită dintr-o linguriţă".

Putem mulţumi lui Tolstoi că a fost măcar consecvent. Limitând toată lucrarea lui Hristos numai la învăţătura Sa şi tăgăduind Biserica, în chip logic Tolstoi trebuia să ajungă la toate aceste concluzii care i-au nimicit însuşi Creştinismul. Cel puţin Tolstoi ne-a demonstrat limpede la ce rezultate să ne aşteptăm din absurda separare a Creştinismului de Biserică şi din negarea Bisericii în numele unui Creştinism imaginar. Cel ce desparte Creştinismul de Biserică nu mai are nevoie de dumnezeirea Mântuitorului, iar Duhul Sfânt nu îi mai este necesar.

Însă fără Duhul Sfânt şi fără dumnezeirea Mântuitorului, fără întruparea Fiului lui Dumnezeu – învăţătura lui Iisus Nazarineanul are prea puţină însemnătate pentru viaţă, la fel ca orice altă învăţătură; căci este cu neputinţă să împărtăşeşti optimismul socratic potrivit căruia cunoaşterea este virtute.

Falimentul concepţiei lui Tolstoi despre un Creştinism fără Biserică se vădeşte în faptul că tolstoismul nu a creat nici un fel de viaţă. Creştinismul este cu putinţă numai în unirea cu viul Dumnezeu-om Hristos şi în unirea prin har a poporului cu Biserica. Nici una nici alta nu se află în tolstoism.

În locul osârdiei mucenicilor şi nevoitorilor Bisericii, în locul legăturii dragostei ce leagă pe Apostoli şi pe credincioşi cu atâta tărie încât au „o inimă şi un cuget" – în loc de toate acestea următorii lui Tolstoi au produs doar nişte groteşti „colonii tolstoiste" lipsite de viaţă.

---

[108] Tristul caz al lui Lev Tolstoi este familiar îndeosebi ruşilor. Americanii sânt mai familiarizaţi cu secta Unitarienilor, care a luat multe din ideile sale din scrierile lui Lev Tolstoi. Consideraţiile Arhiepiscopului Ilarion despre Creştinismul fără Biserică se dovedesc foarte întemeiate dacă cercetăm Unitarianismul, Quakerii (Societatea Prietenilor) sau secta Congregaţionaliştilor. (Nota trad. engl.)

[109] Numele moşiei lui Tolstoi.

„Cela ce nu are pre Fiul lui Dumnezeu, viața nu are” (1 In 5, 12). După spusele lui V. S. Soloviov, Tolstoi a adunat în jurul său doar câteva duzini de oameni fără minte de felul celor ce sânt mereu gata să o apuce în orice direcție. „Marele Învățător”, după câte se pare, nu a învățat pe nimeni nimic, iar „toiagul verde” nu a mântuit pe nimeni, căci nu de un toiag este nevoie pentru mântuire, ci de crucea lui Hristos.

Astfel, folosind ca pildă tolstoismul, vedem că Creştinismul fără Biserică duce la o groaznică deformare, şi chiar la nimicirea Creştinismului însuşi, fiind dezmințit de totala sa lipsă de viață.

Mincinoasa învățătură protestantă este discreditată de aceeaşi lipsă de viață. La ce anume au ajuns protestanții punând în umbră conceptul de Biserică prin filosofarea lor? Numai la dezunire, la dezbinare fără nădejde. Protestantismul se rupe mereu în tot mai multe secte. Nu există o viață bisericească protestantă, ci un fel de viață a sectelor şi comunităților separate aflată la limita supraviețuirii.

Protestantismul a ucis viața de obşte a Bisericii, pentru care Domnul Iisus Hristos S-a rugat în cea dintâi sfântă rugăciune.

În realitate, protestanții fundamentalişti sânt mult mai aproape de creştinii ortodocşi decât protestanții cu doctrine extrem-raționaliste, care nu au nimic în comun cu Creştinismul în afară de arbitrara şi neîntemeiata asumare a acestui nume. Ei nici măcar nu caută o binecuvântare pentru aceasta. Ce fel de unitate este cu putință între ei? Ce fel de viață ar putea ei să aibă?

Nu spunem aceste lucruri numai de la noi. În unele clipe de iluminare, protestanții înşişi spun acelaşi lucru, uneori chiar şi mai tăios. „Țara care a fost leagănul Reformei”, scria unul dintre ei, „devine mormântul credinței reformate. Credința protestantă este pe moarte. Toate lucrările recente despre Germania, ca şi toate observațiile personale confirmă aceasta.”[110] „Oare nu se observă în theologia noastră contemporană că reprezentanții ei au pierdut tot ce este pozitiv?” – întreabă un altul dintre ei[111]. Încă şi mai triste sânt cuvintele unui al treilea: „Forța vitală a Protestantismului s-a istovit în harababura şcolilor dogmatice, certurilor theologice, luptelor bisericeşti ... Reforma a fost uitată sau este disprețuită; cuvântul lui Dumnezeu, pentru care părinții au murit, este pus la îndoială; Protestantismul este dezbinat, slab şi fără putere”[112].

Un cercetător ortodox al Lutheranismului îşi încheie lucrarea cu această concluzie sumbră: „Lăsați în seama propriilor născociri, a propriei judecăți şi credințe subiective, Lutheranii au mers cu curaj înainte pe un drum greşit şi, ca nişte autodidacți, au pervertit Creştinismul, au pervertit însăşi dogma simbolică, aducând denominația Lutherană pe marginea prăpastiei. Autoritatea primilor reformatori este tot mai mult tăgăduită în Lutheranism. Comunitatea de credință este nimicită din ce în ce mai mult şi Lutheranismul se apropie de moartea sa spirituală”[113].

În prezent[114] protestanții admit în mod deschis că în Germania abia o treime din pastori mai recunosc dumnezeirea lui Hristos. Ce oare este aceasta, dacă nu moarte duhovnicească? Căci, după graiul Apostolului, cine nu are pe Fiul lui Dumnezeu, nu are viața (cf. 1 In. 5, 12).

Cândva la Moscova s-a făcut mare vâlvă în privința Uniunii Internaționale a Studenților Creştini. În mijlocul locurilor sfinte ale Ortodoxiei Ruse au descins o mulțime de tot felul de misionari ai acestei Uniuni, tot felul de Misters Mott şi Misses Raus[115], care s-au adresat

---

[110] Hohoff, *Die Revolution seit dem sechszenten Jarhundert*, s. 150, Freiburg im Reisgau, 1887.
[111] Kattenbusch, *Von Schleiermacher zu Ritschl*, s. 5, Griessen, 1893.
[112] „Der Katholik”, Bd. 2, ss. 400-401, 1889.
[113] Terentiev, *Sistemul denominațional Lutheran în lumina Cărților Simbolice ale Lutheranismului*, Kazan, 1910, p. 460.
[114] Adică în 1912, când s-a publicat cartea. (n. trad.)
[115] John Raleigh Mott, fost secretar general al Comitetului Internațional al YMCA; co-fondator, împreună cu Karl Fries, al Federației Internaționale a Studenților Creştini. Lider al începuturilor „ecumenismului” protestant, preşedinte de onoare al Consiliului Mondial al Bisericilor, 1948. Este autorul unor lucrări precum *Eliberarea forțelor laice ale creştinismului.* A murit în 1955. Miss Raus a fost o activistă a Federației Internaționale a Studenților Creştini. (Nota trad. engl.)

studenţilor ruşi cu predici englezeşti. Am ascultat şi o conferinţă despre această Uniune de peste ocean. Ni s-a spus că Uniunea era non-confesională; în ea se dădea libertate oricărei denominaţiuni creştine. Denominaţiile se unesc în această Uniune „pe baze federative" – aceştia au fost termenii folosiţi de conferenţiar. Mai apoi se teoretiza o formă de Creştinism independent de Biserică.

Iată pricina pentru care Uniunea era ceva născut mort. Poate fi oare vreo viaţă creştină într-o astfel de „uniune"? Dacă da, atunci este una dintre cele mai jalnice. Închipuiţi-vă un congres al organizaţiilor studenţeşti creştine la care ar apărea „delegaţi" ai fracţiunilor denominaţionale „unite în mod federativ", un congres cu toate „rezoluţiile" şi „doleanţele" lor, şi aşa mai departe.

Dacă o astfel de unire are loc, ea va fi infinit mai prejos decât autentica viaţă bisericească a Ortodoxiei. O astfel de viaţă ce abia mai pâlpâie, într-o Uniune „pe baze federative", îi poate apărea ca o nouă revelaţie şi o bucurie pentru sufletul gol numai omului care rătăceşte într-un loc străin, departe de Sfânta Ortodoxie şi de orice credinţă. Cel fel de binecuvântări pot fi aceste biete pâlpâiri ale vieţii în comparaţie cu plinătatea vieţii soborniceşti a Ortodoxiei?

Ascultând conferinţa despre Uniunea Internaţională a Studenţilor Creştini, inima mi s-a umplut de tristeţe şi de mâhniciune. O mulţime de oameni sinceri, însetaţi de Dumnezeu, însetaţi de viaţă, pier de foame, hrănindu-se cu laptele supt de la o oarecare uniune studenţească de peste ocean. Oare să nu ştie ei cum să se folosească de belşugul pâinii din casa Tatălui Ceresc, din Biserica Ortodoxă? Nu trebuie decât să uite toate „bazele federative", ca să se dea în mod liber deplinei ascultări faţă de Biserica Ortodoxă şi să se alipească deplinătăţii vieţii Bisericii, vieţii trupului lui Hristos, spre a se folosi de belşugul acestor pâini.

Conceptul de Biserică a fost minunat înţeles de către A. S. Homiakov, care spunea că pentru Biserica lui Hristos uniaţia este cu neputinţă, numai unitatea este cu putinţă.[116]

Au fost şi cazuri când oameni uşuratici s-au gândit să creeze o religie internaţională pe baza studiului de bibliotecă. S-au trimis milioane de apeluri cu invitaţia la unire în această „religie comună", al cărei proiect era garantat de aceste apeluri.

Planul acesta însă a fost schiţat în termenii cei mai generali, astfel încât un catolic, un protestant, un musulman sau un evreu să poată semna la fel de nestânjenit. Fireşte, chiar dacă toţi oamenii s-ar învoi cu planul cu pricina, aceasta nu i-ar uni în nici un fel unul cu altul: tezele abstracte generale nu obligă pe nimeni la nimic. Oamenii ar rămâne aceiaşi; nimeni nu ar dobândi mântuire. Este totală nebunie a încerca să uneşti oamenii pe temeiul unei anume învăţături. Pentru aceasta este trebuinţă de o putere aparte, mai presus de fire, pe care numai Biserica lui Hristos cea Una Sfântă Sobornicească o are.

Nu este defel greu de răspuns la întrebarea: Ce înseamnă toate aceste fenomene din viaţa contemporană şi cele similare, şi care este temeiul apariţiei lor? Temeiul lor este faptul că, pentru mulţi dintre contemporanii noştri, autenticul ideal ortodox creştin al Bisericii pare a fi mult prea înalt. Oamenii au devenit acum atât de statorniciţi şi înţepeniţi în iubirea de sine, încât concepţia ortodoxă despre Biserică li se pare un fel de constrângere a personalităţii, un neînţeles şi nefolositor despotism. Concepţia ortodoxă despre Biserică cere tuturor multă lepădare de sine, smerenie şi dragoste. Aşa se face că în inimile contemporanilor noştri sărăcite de dragoste, pentru care cel mai drag lucru este iubirea de sine, idealul acesta este o povară mult prea greu de purtat.

Ce este de făcut? O, dar omenirea ştie preabine ce să facă în asemenea cazuri! Când un ideal îi pare a fi peste puterile ei şi prea greu, este înlocuit cu ceva mai la îndemână. Adevăratul ideal este depreciat şi esenţa lui deformată, chiar dacă uneori numele iniţial se păstrează. Câţi oare nu au lepădat acest ideal al dragostei, ca fiind fără de nădejde? Ei spun că a zidi o viaţă de

---

[116] Vezi *Scrieri*, vol. 2, scrisoarea întâi către Palmer.

obşte pe temeiul dragostei este un vis deşert din care este mai bine să te trezeşti cât mai curând, ca să scapi de eşecul de mai târziu.

Şi, ca şi cum aceasta nu ar fi de ajuns, încă şi osândesc ca nesănătos şi vătămător orice entuziasm faţă de idealul unei vieţi îmbisericite sau îndeobşte religioase, părându-li-se a fi un obstacol în calea necesarului progres în viaţa publică. Nu cu mult timp în urmă, când a apărut periodicul Πηξι[117], tabăra ultra-progresistă a „persoanelor cu simţ civic" a început să strige cu disperare: „Reacţiune, reacţiune!" Lăsând deoparte dragostea ca pe ceva nefolositor în viaţa publică, ceva rezervat numai nevoilor personale ale omului, ei şi-au îndreptat atenţia exclusiv asupra legii, cu care socotesc să tămăduiască toate bolile omeneşti.

Mai mult, virtutea în general este înlocuită cu ordinea, corectitudinea exterioară şi amabilitatea. Aurul este scump, şi pentru înlocuirea lui oamenii au inventat poleiala, tot aşa cum au născocit corectitudinea şi amabilitatea ca înlocuitori pentru lipsa virtuţii.

Exact la fel se poartă oamenii şi cu idealul Bisericii, care cere deplină unitate a sufletelor şi inimilor: înlocuiesc Biserica cu un Creştinism cu o valoare nedefinită, aşa cum am spus mai înainte. Conştiinţa nu li se tulbură pentru această faptă; „Creştinism" este un nume decent pentru toate acestea.

Fără Biserică însă, este cu putinţă să pui sub acest nume orice îţi face plăcere. În acest chip nici nu o rupi cu totul cu Hristos, dar nici nu te incomodezi peste măsură. Într-un cuvânt, lupii sânt hrăniţi, fără ca oile să fie mâncate.

Marea nefericire a vremurilor noastre stă în faptul că nimeni nu vrea să-şi recunoască deschis propria sărăcie duhovnicească şi faptul că inima i s-a împietrit în asemenea măsură încât idealul creştin al Bisericii i-a devenit împovărător şi chiar de neînţeles. Nu. Ci având aramă în loc de aur, omul ar dori să declare aurul fără nici o valoare. Acum el atacă Biserica cu înverşunare, negând însuşi conceptul de Biserică, refugiindu-se cu făţărnicie în sforăitoare, anoste şi bine alcătuite fraze-şablon despre „libertatea personală" şi „interpretarea individuală" a Creştinismului şi despre o religie a libertăţii şi spiritului.

Idealul lui Hristos despre o singură obşte a Bisericii („ca toţi una să fie" „precum Noi una sântem") li se pare o deformare şi desfigurare, pierzându-şi astfel înţelesul fiinţial.

Creştinismul fără Biserică, aşa-zisul Creştinism „evanghelic", ca şi feluritele uniuni mondiale ale studenţilor, nu sânt nimic altceva decât o înjosire şi deformare a cugetului lui Hristos despre Biserică, ucigând orice autentică viaţă bisericească creştină plină de har.

Dar oare să fie lucrurile despre care tocmai am vorbit singurul fenomen ce dă mărturie despre insuficienta înţelegere contemporană a legăturii de neîntrerupt dintre Creştinism şi Biserică? Această lipsă de înţelegere o întâlnim la fiecare pas. Şi totuşi, oameni care abia de se gândesc la Dumnezeu, abia interesaţi de problemele religioase, care încearcă să-şi întemeieze viaţa fără pic de credinţă vie, socotesc că este de datoria lor să se pronunţe în privinţa Creştinismului. Iar cuvintele lor, fireşte, sună vădit fals şi făţarnic.

Nu am întâlnit până acum un deplin şi făţiş dispreţ faţă de Creştinism – această limită nu a fost atinsă decât de vreo câţiva „asupriţi de diavolul" (Fap. 10, 38), aşa-zişii „progresişti" (dacă, fireşte, socotim progres calea către iad).

Repetăm, omul obişnuit, „de pe stradă", vorbeşte de obicei despre Creştinism cu o anume doză de respect: „Creştinismul, da, desigur, este o învăţătură înaltă şi măreaţă. Cine ar putea contesta acest lucru?" Cu această aprobare la repezeală se vorbeşte despre Creştinism, dar, în acelaşi timp, se pare că se consideră un semn de bun gust a fi într-o oarecare opoziţie, adesea chiar inconştientă, cu tot ce ţine de Biserică.

---

[117] Πηξι,"Călăuza", ziar de la sfârşitul sec. XIX, care dezbătea criza socială, spirituală şi morală din Rusia şi pleda pentru reîntoarcerea la adevărata credinţă şi tradiţie rusească. (N. trad. engl.)

În sufletul multora reuşeşte oarecum să coexiste un anumit respect faţă de Creştinism, cu dispreţul faţă de Biserică. Astfel de oameni nu se sfiesc defel să se numească Creştini, dar nu vor să audă de Biserică şi se ruşinează să arate prin ceva o oarecare conştiinţă bisericească. Oameni care, potrivit certificatului de naştere, sânt „de credinţă Ortodoxă", arată cu degetul realele şi, mai adeseori, închipuitele neajunsuri ale vieţii bisericeşti.

Ei nu se mâhnesc pentru aceste neajunsuri, după cum cere porunca apostolului: „Şi de pătimeşte un mădular, pătimesc toate mădulările dimpreună" (1 Cor. 12, 26). Ba dimpotrivă, arată o bucurie răutăcioasă.

În aşa-zisa presă „progresistă" sânt mulţi oameni care-şi câştigă pâinea exclusiv din ponegrirea aşezămintelor Bisericii şi reprezentanţilor ierarhiei bisericeşti. Ponegrirea a tot ce ţine de Biserică a devenit acum, pentru unii, doar un negoţ profitabil. Şi totuşi mulţi se grăbesc să creadă aceste minciuni notorii fără nici o şovăire. Oamenii lipsiţi de bunătate, auzind ceva rău despre vrăjmaşii lor, se reped să creadă totul despre răutatea lor, temându-se ca răul acestora să nu se dovedească neadevărat.

Este exact ceea ce se poate vedea mereu la oameni în relaţia lor cu Biserica. Astfel, vedem din nou cât de larg răspândită este ideea despărţirii Creştinismului de Biserică: oamenii se socotesc creştini, dar nici nu vor să audă de Biserică.

În mediile foarte îndepărtate de credinţă în general, există o neînchipuit de mare confuzie între noţiuni. Când oameni aflaţi departe de Biserică încep să o judece, se vede limpede că nu au absolut nici o idee despre esenţa Creştinismului şi a Bisericii, şi astfel înseşi virtuţile Bisericii le apar drept lipsuri.

De pildă, câte răbufniri de oarbă vrăjmăşie împotriva Bisericii a stârnit moartea lui Tolstoi (adică refuzul Bisericii de a-l înmormânta)! Dar este oare vinovată Biserica pentru faptul că Tolstoi a părăsit-o, făcându-se vrăjmaşul ei vădit şi primejdios?

Iată, el însuşi s-a rupt de Biserică, de societatea ei văzută, socotindu-o chiar a fi un aşezământ dăunător. Dacă Biserica ar fi păstrat asemenea mădulare, oare nu ar fi însemnat că Biserica se tăgăduieşte pe sine? Deci care este rostul tuturor atacurilor împotriva Bisericii din presă, de la întruniri şi din convorbiri? Raţiunea refuză să înţeleagă toate acestea. Este cu totul imposibil să afli măcar şi cea mai mică urmă de raţiune în cuvântările pe care le auzi şi în acţiunile despre care citeşti.

Orice partid politic îşi rezervă dreptul de a exclude pe membrii care au trădat concepţiile partidului şi au început să se comporte într-un mod dăunător partidului. Numai Biserica Ortodoxă, din nu ştiu ce pricină, nu poate să-l excludă pe cel ce a plecat singur din ea şi s-a făcut vrăjmaşul ei. Dar cine s-ar apuca să facă reproşuri sau să ocărască pe vreun social-democrat sau cadet fiindcă au întrerupt legăturile cu unul din foştii membrii şi l-au denunţat în mod public după ce acesta a trecut în tabăra monarhiştilor?

Da, am văzut oarba şi absurda răbufnire a răutăţii sataniceşti împotriva Sfintei Biserici; dar cel mai trist este faptul că mulţi au lovit Biserica în numele Creştinismului. Am citit de mii de ori cuvintele: „Iată, l-au excomunicat pe Tolstoi, dar oare nu era el un adevărat creştin?" Uitând toată hula lui Tolstoi şi tăgăduirea lui Hristos, Dumnezeu-omul, asemenea discursuri sânt repetate de oameni în mod vădit sinceri, şi nu de către mincinoşii profesionişti ai ziarelor.

Din nou întâlnim ideea, adânc înrădăcinată în cugetele contemporanilor, a putinţei unui anume „adevărat Creştinism" lipsit de Biserică sau chiar cu totul ostil ei. Cum ar fi fost cu putinţă aşa ceva, dacă ideea de Biserică ar fi fost limpede şi nu ar fi fost înlocuită de alte valori cu totul de neînţeles şi nedesluşite?

Şi-ar putea închipui cineva că, în vremurile apostolice, Biserica Creştină ar fi fost supusă vreunui reproş din partea păgânilor fiindcă a excomunicat pe unii membri nevrednici, de pildă pe eretici? Cu toate acestea, în primele veacuri excluderea din Biserică era cea mai obişnuită măsură a disciplinei bisericeşti şi toţi o socoteau deplin legiuită şi foarte folositoare.

De ce se întâmpla astfel? Fiindcă pe atunci Biserica era văzută ca o valoare limpede şi bine definită, ca Biserică, iar nu ca un oarecare „Creştinism”. În vremea aceea nu era loc pentru gândul absurd că Creştinismul este un lucru iar Biserica un altul, ca şi cum Creştinismul ar fi cu putinţă separat de Biserică.

Pe atunci, duşmănia faţă de Biserică era şi duşmănie împotriva Creştinismului. Animozitatea faţă de Biserică, în numele unui presupus Creştinism, este doar un produs al tristelor noastre vremuri.

Când Creştinismul a apărut în ochii lumii ca Biserică, această „lume” a înţeles limpede şi a recunoscut fără să vrea că Biserica şi Creştinismul sânt unul şi acelaşi lucru. Acum el nu mai este Biserică; o asemenea definiţie precisă pare să nu mai ajungă şi unitatea Bisericii nu este dorită. Acum toţi sânt puşi pe acelaşi plan, atât noi (cei din Biserică), cât şi cei care cer ei înşişi să fie excomunicaţi.

Se poate spune că într-adevăr nu mai există disciplină bisericească: nimic nu mai este obligatoriu pentru intelectualitatea laică – nici mersul la dumnezeieştile slujbe, nici spovedania, nici Sfânta Împărtăşanie. Astfel că Biserica nu are rânduieli clare şi bine definite care să o osebească de „cei din afară”.

Uneori pare că întreaga noastră Biserică este în risipire, ca într-un fel de neorânduială. Nimeni nu poate spune cine este de-al nostru şi cine este vrăjmaş. Asupra cugetelor domneşte un fel de anarhie. Au apărut prea mulţi „învăţători” şi s-a petrecut o „dezbinare în trupul” Bisericii (cf. 1 Cor. 12, 25). Episcopii Bisericii din vechime învăţau din „locul cel înalt”. Acum, cel ce spune despre sine că este abia în pridvor sau „lângă zidurile bisericii”, se socoteşte totuşi îndreptăţit să înveţe întreaga Biserică, inclusiv pe ierarhi. Aceşti oameni îşi adună şi îşi alcătuiesc toate părerile despre problemele bisericeşti din „cearşafurile publice” (cum numea Mitropolitul Filaret ziarele), unde articolele despre cele bisericeşti sânt scrise de preoţi răspopiţi şi de tot felul de oameni ce s-au lepădat de Biserică, sau de către batjocoritori obraznici (cum se prevede în 2 Pt. 3, 3), oameni ce nu au legătură cu Biserica şi nu simt faţă de ea nimic altceva decât duşmănie, ca de exemplu evreii.

Într-un asemenea noian de confuzie mulţi se întreabă deja: „Unde este Biserica?”

Iată de ce în vremea noastră există o mulţime de felurite şi fantastice „căutări”. În vremurile apostolice, cei ce căutau mântuirea sufletelor lor se îndreptau spre Biserică, îndepărtându-se de cei din afară, care nu îndrăzneau să-i tulbure. Atunci nu se punea întrebarea: „Unde este Biserica?” Ea era o valoare clară şi bine definită, bine osebită de tot ce nu era bisericesc. Acum între Biserică şi „lume” se află un fel de treaptă intermediară şi nu mai există acea separare clară: Biserica şi ceea ce este în afara Bisericii.

Există de asemenea un fel de Creştinism nedefinit, şi chiar ceva ce nu este Creştinism, ci o religie generală şi abstractă. Aceste concepte vagi despre Creştinism şi despre religie au întunecat lumina Bisericii, încât ea abia de mai este zărită de către cei ce caută, şi tocmai de aceea se întâmplă ca adeseori „căutarea” să dea în „rătăcire”.

Iată pricina pentru care în zilele noastre sânt atât de mulţi „cei pururea învăţând-se, şi niciodată putând la cunoştinţa adevărului să vie” (2 Tim. 3, 7). Am putea zice că a apărut un nou sport, acela al „căutării de dumnezeu”. „Căutarea lui Dumnezeu” a devenit scop în sine, iar dacă eforturile acelor oameni ar fi vreodată încununate de succes, ei s-ar simţi foarte nefericiţi şi îndată s-ar întoarce cu aceeaşi osârdie, preschimbându-se din „căutători de Dumnezeu” în „luptători de Dumnezeu” (theomahi).

Mulţi oameni chiar îşi fac un nume din sportul „căutării de dumnezeu”. Ne amintim aspra osândire a Episcopului Mihail (Gribanovki) adresată tuturor acestor „căutători”. „Ei caută”, spunea el, „fiindcă şi-au pierdut toate principiile; şi căutând unele mai bune, cele mai puţin

bune profită de confuzie şi înşală fără mustrări de conştiinţă: căci ce fel de conştiinţă poate fi atunci când nimeni nu ştie ce este adevărat, ce este bun, ce este rău."[118]

Cei ce au o înţelegere aproximativă a religiei şi Creştinismului nu fac decât să îndepărteze pe mulţi de la adevăr, fiindcă pentru cel ce caută în chip sincer pe Dumnezeu aceştia sânt adevărate ispite. Mulţi se alătură căii acestor căutători înfocaţi, dar foarte mulţi nu reuşesc să ajungă cu bine până la capăt. Un procent semnificativ dintre ei rămân „rătăcind împrejurul ispitelor", neaflând blagoslovita pace.

În sfârşit, în acest tărâm de semi-lumină, de semi-adevăr, în acest tărâm al lipsei de înţelegere şi al nedefinitului, în această „lume nedesluşită şi netocmită", însuşi sufletul decade, se face slab şi tot mai puţin primitor pentru însuflarea dată de har.

Un astfel de suflet va încerca să caute chiar şi când găseşte. Astfel se zămisleşte un jalnic tip de „leneş religios", cum îl numea Dostoievski.

Starea de lucruri pomenită mai sus impune o deosebită răspundere asupra tuturor mădularelor Bisericii din vremea noastră. Cei ce sânt mădularele Bisericii sânt foarte vinovaţi, prin faptul că nu izbutesc să arate calea în chip limpede, şi mult prea sărăcăcios luminează cu pilda lor punctul final la care trebuie să ajungă cei ce caută. Acest punct final nu este înţelegerea abstractă a Creştinismului, ci tocmai Biserica Dumnezeului celui Viu.

După pilda multor oameni ce au urmat chinuitoarea cale a căutării până la capăt, este cu putinţă a socoti că omul se apropie de o pace deplină numai atunci când ajunge să creadă în Biserică; când primeşte cu toată fiinţa ideea de Biserică în aşa fel, încât pentru el despărţirea dintre Creştinism şi Biserică să fie de neînchipuit. Atunci începe *adevărata pulsaţie a vieţii bisericeşti*. Omul simte că este o ramură a uriaşului şi mereu înfloritorului copac al Bisericii. El se conştientizează pe sine nu ca discipol al unei anume şcoli, ci ca mădular al trupului lui Hristos cu Care are aceeaşi viaţă şi de la Care primeşte această viaţă.

Numai cel ce a ajuns a crede în Biserică, cel călăuzit de cugetul Bisericii în aprecierea fenomenelor vieţii şi în îndreptarea vieţii personale, cel ce *a simţit în sine viaţa Bisericii*, acela şi numai acela este pe calea cea bună. Mare parte din ceea ce până atunci părea nedesluşit şi neclar devine vădit şi clar. Este un lucru deosebit de preţios că, în vremuri de generală nestatornicie, de rătăcire dintr-o parte în alta, de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta, fiece om cu cugetul Bisericii se simte aşezat pe o stâncă tare, veche de multe veacuri, pe care o simte neclătită sub picioarele sale.

Duhul lui Dumnezeu trăieşte în Biserică. Nu este o teză uscată şi dogmatică, păstrată numai din respect faţă de ceea ce este vechi. Nu, acesta este chiar adevărul; adevărul *ce poate fi trăit şi cunoscut* de către tot cel ce s-a pătruns de conştiinţa Bisericii. Graiul omenesc nu poate să vorbească decât vag şi neclar despre această viaţă plină de har.

Sfântul Ilarie din Poitiers avea dreptate să spună că „virtutea osebitoare a Bisericii este aceea că ea se face uşor de înţeles de îndată ce o primeşti"[119].

Cel ce are o viaţă bisericească ştie ce este viaţa bisericească; el nu are nevoie de dovezi. Dar pentru cel ce nu o are, ea este ceva ce nu se poate dovedi.

Pentru un mădular al Bisericii, ţelul vieţii sale întregi trebuie să fie necontenit acela de a se uni din ce în ce mai mult cu viaţa Bisericii şi, în acelaşi timp, să propovăduiască altora despre Biserică, neînlocuind-o cu Creştinismul, neînlocuind viaţa cu o învăţătură uscată şi abstractă.

Prea adeseori se vorbeşte despre insuficienţa vieţii în Biserică, despre „reînsufleţirea" Bisericii. Toată această discuţie este greu de înţeles şi sântem foarte înclinaţi a o socoti cu totul fără noimă. Viaţa în Biserică nu poate niciodată să se împuţineze, fiindcă Duhul Sfânt locuieşte în ea până la sfârşitul veacurilor.

---

[118] *Scrisorile răposatului Mihail, episcop de Tavra*, Simferopol, 1910, p. 178.
[119] *De Trinitate*, VIII, 4.

În Biserică este viață, şi numai oamenii neîmbisericiți nu observă această viață. Viața Duhului lui Dumnezeu este de neînțeles pentru omul ce pricepe doar cu mintea; ba îi poate părea chiar nebunească, fiindcă ea este accesibilă numai omului ce pricepe cu duhul. Oamenii cu un mod de gândire mai sentimental primesc mai rar simțământul unei vieți bisericeşti conştiente; totuşi există şi acum oameni cu inimă simplă şi viață cucernică care trăiesc necontenit cu simțământul acesta al vieții îmbelşugate şi pline de har din Biserică. Atmosfera vieții şi a însuflării bisericeşti se simte mai cu osebire în mănăstiri.

Cei ce vorbesc de insuficiența vieții în Biserică se referă de obicei la neajunsurile administrației bisericeşti, la miile de acte, etc. Însă pentru toți cei ce înțeleg în chip autentic viața Bisericii este limpede ca bună ziua că toate aceste cancelarii şi edictele lor nu afectează defel profunzimea vieții bisericeşti. Râul adânc al vieții îmbelşugate şi pline de har curge tot mai spornic şi dă de băut oricui doreşte să-şi potolească setea duhovnicească. Acest râu nu poate fi stăvilit cu „hârtii".

Nu, nu despre insuficiența vieții în Biserică trebuie vorbit, ci despre insuficiența conştiinței bisericeşti în noi. Mulți duc o viață bisericească fără ca măcar să-şi dea bine seama de acest fapt. Dar chiar dacă trăim în chip conştient o viață bisericească, prea puțin propovăduim blagosloveniile acestei vieți. Cu cei din afară discutăm de obicei doar despre adevărurile creştine, uitând de viața bisericească. Se poate întâmpla uneori ca şi noi să înlocuim Biserica cu Creştinismul, viața cu teoria abstractă.

Din nefericire, noi înşine prețuim prea puțin Biserica noastră şi marea binecuvântare a unei vieți bisericeşti. Nu ne mărturisim cu cutezanță, în chip limpede şi hotărât credința în Biserică. Deşi credem în Biserică, parcă mereu ne cerem iertăciune pentru faptul că încă credem în ea. Citim articolul al nouălea din Simvolul Credinței fără nici o bucurie deosebită, şi poate chiar cu un simțământ de vinovăție.

Omul cu conştiință bisericească se confruntă azi cu exclamația poemului în proză al lui Turgheniev: „Încă mai crezi? Se vede că eşti un om cu totul înapoiat!" Şi câți oare au destulă îndrăzneală ca să mărturisească cu vitejie: *„Da, cred întru Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolicească Biserică, aparțin Sfintei Biserici Ortodoxe, şi deci sânt omul cel mai înaintat, căci numai în Biserică este cu putință să ai viața cea nouă pentru care Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământul cel păcătos; numai în Biserică poți ajunge la măsura vârstei plinirii lui Hristos – deci numai în Biserică este cu putință adevăratul progres!"*

Cel mai adesea, la întrebarea „Au nu cumva şi tu eşti din ucenicii lui Hristos?" sântem înclinați a răspunde: „Nu-L ştiu pre El".

Trebuie deci să socotim ca pe una din nevoile cele mai vitale ale vremii de azi mărturisirea deschisă a adevărului de netăgăduit că Hristos a făurit tocmai Biserica şi că este absurd să separi Creştinismul de Biserică şi să vorbeşti de vreun oarecare Creştinism separat de Sfânta Biserică a lui Hristos.

Acest adevăr, credem noi, va lumina pentru mulți țelul final al drumului istovitoarei lor căutări; el le va arăta, nu printr-o învățătură fără de viață, ci prin viața Bisericii, unde se pot cu adevărat „trezvi din lațul diavolului, care i-a prins spre a lui voie" (2 Tim. 2, 26). Acest adevăr ne va ajuta şi pe noi să identificăm viața Bisericii şi „să adunăm pre despărțiții" copii ai Bisericii, ca toți una să fie, aşa cum S-a rugat Domnul Iisus Hristos înainte de patima Sa.

Vom încheia cuvântul nostru cu o pildă de felul celor folosite de Sfinții Părinți.

Biserica este ca un stejar uriaş, iar omul din afara Bisericii ca o pasăre în vijelie. Vedeți cum se luptă nefericita pasăre, cât de zbuciumat este zborul ei? Ba zboară în sus, ba se întoarce în jos, înaintează puțin, apoi este întoarsă mult înapoi. Aşa este şi omul purtat de vânturile mincinoasei învățături. Dar la fel cum pasărea îşi află odihna în crengile dese ale copacului şi priveşte liniştită din adăpostul ei furtuna tot mai furioasă, aşa şi omul îşi află pacea când aleargă la Biserică. Din liniştitul său adăpost el priveşte la oamenii înrăiți, copleşiți de furtuna

din afara Bisericii, care întârzie a-şi afla adăpost sub îmbelşugatul ei har. Şi se roagă Domnului: „Uneşte pre dânşii cu Sfânta Ta sobornicească şi apostolicească Biserică, ca şi aceştia, împreună cu noi, să slăvească Preacinstitul şi de mare cuviinţă numele lui Dumnezeu, cel lăudat întru Sfânta Treime”.

Cuvântul traducătorilor
în limba engleză[120]

„Mulţi vor veni în numele Meu ... şi pre mulţi vor înşela. Vedeţi să nu vă înşele cineva" (Mc. 13, 6 şi 5).

Niciodată până acum nu au apărut atâtea mişcări şi învăţături felurite care să se pretindă a fi „ale lui Hristos", şi nici nu a venit cândva vreuna cu asemenea filosofii convingătoare şi sloganuri ameţitoare precum „mişcarea ecumenică". Este greu să dai în vileag acest „ecumenism" fără a fi etichetat drept „duşman al păcii" sau „duşman al unităţii şi frăţietăţii omenirii". Însă această „mişcare ecumenică" nu este nimic mai puţin decât o unire a tuturor forţelor care, numindu-se „creştine", au războit necontenit Biserica lui Hristos – e vorba de Protestantism.

Protestantismul este fiica Romei, zămislit în pântecele ei de feluriţi învăţători, îndeosebi în veacul al şaisprezecelea. Cei dintâi învăţători-filosofi protestanţi şi-au dat seama de existenţa unor mari rătăciri în Romano-Catolicism, fiind conştienţi că Roma este doar un simulacru al Bisericii lui Hristos. Însă, răzleţindu-se de Roma, ei n-au căutat cu stăruinţă să afle adevărata Biserică, deşi Sfânta Scriptură îi *încredinţase* că aceasta avea să se afle neclătită şi neştirbită. Dimpotrivă, aceşti noi învăţători, urmând Corinthenilor,[121] au pornit să-şi făurească propriile „adevăruri" şi dogme, fie adăogând câte ceva învăţăturilor Sfinţilor Apostoli, fie scoţând câte ceva din ele şi schimonosind înţelesul Sfintelor Evanghelii.

După veacuri de degenerare, plutind în derivă de la o doctrină la alta, cu nenumărate schisme şi, cu diferite măsuri de fanatism, dezlănţuindu-se împotriva Bisericii lui Hristos şi luptându-se unele cu altele, feluritele secte protestante au început a căuta o oarecare unitate, o punere laolaltă a ereziilor lor sub un trup central. Acest trup este „Mişcarea Ecumenică", Consiliul Mondial al Bisericilor.

Ceea ce face ca această mişcare şi organizaţiile legate de ea să fie atât de primejdioase este faptul că lucrează cu atâta subtilitate încât chiar unii dintre întâi-stătătorii creştin-ortodocşi, cu anumite lacune în eclezologie, care participau la şedinţele mişcării doar ca observatori, au ajuns curând să fie prinşi în plasa ei atât de strâns încât acum nu mai pot scăpa decât cu mare greutate.

Cei mai mulţi dintre aceşti întâi-stătători ortodocşi au încetat de fapt să mai fie creştini ortodocşi şi au intrat cu tot sufletul în rândurile ereticilor protestanţi, străduindu-se acum „să înşale, de va fi cu putinţă, şi pre cei aleşi" (Mt. 24, 24).

Fără îndoială, Biserica din Rusia a „fugit în pustie"[122]. Dumnezeu a dus pe Israil în robia Egiptului tocmai spre a izbăvi credincioşii de căderea în idolatrie. Oare nu la fel se petrece acum cu Biserica – nu numai în Rusia, ci în întreaga lume creştin-ortodoxă? Realitatea este atât de ameninţătoare, şi de o însemnătate atât de covârşitoare, încât fiece creştin ortodox trebuie să o ia în seamă; şi tot ce este înţelepciune strigă tuturor cu glas mare să afle ce oare se petrece şi de ce, şi unde anume se găseşte fiecare faţă de toate aceste lucruri.

În această privinţă există două cărţi de o însemnătate covârşitoare, ce ar trebui citite de tot creştinul ortodox: *Creştinismul sau Biserica?*, de Sfântul Sfinţitul Ilarion, Noul Mucenic, şi *Împotriva mincinoasei uniri*, de Dr. Alexandru Kalomiros.

---

[120] Acest text a apărut ca prefaţă a traducerii în limba engleză CHRISTIANITY OR THE CHURCH?, by Holy New-Martyr Archbishop Ilarion (Troitsky), Holy Trinity Monastery, Jordanville, New York, USA, 1985.

[121] Vezi Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola Întâi către Corintheni*, Cuvântul 1, Introducere.

[122] Este vorba de perioada comunistă, când a fost scrisă această prefaţă. (N. tr.)

Arhiepiscopul Ilarion a scris la începutul acestui veac[123], chiar înainte de marile grozăvii ale Primului Război Mondial şi de încă mai marile grozăvii ale Revoluţiei Bolşevice. Tot pe atunci, slabele şi dezbinatele culte protestante, care mai nainte atacaseră Biserica lui Hristos cu mincinoasele lor învăţături doar ca nişte viruşi izolaţi, au început a se uni laolaltă în ceea ce va deveni mai apoi Consiliul Mondial al Bisericilor, spre a ataca Sfânta Biserică ca „un front comun". Mireasa lui Antihrist se făurea ea însăşi, şi „începătura durerilor" (Mt. 24, 8)[124] sta gata să izbucnească.

Cu toate acestea, lucrarea de faţă ne vorbeşte tot aşa de limpede şi de adânc precum în 1912 – rostind întocmai acelaşi avertisment şi mesaj. Ceea ce era greşit atunci este greşit şi azi – numai că azi este cu mult mai rău. Lupta la care Arhiepiscopul mucenic ne chema atunci este aceeaşi pe care trebuie să o ducem şi azi – numai că azi este cu mult mai crâncenă.

Fie ca tot cel ce caută adevărata Biserică a lui Hristos în labirintul a ceea ce se pretinde a fi Ortodoxie, dar adeseori este departe de ea, să ţină minte un lucru: Biserica, Mireasa lui Hristos, e îmbrăcată în straie preaalese, dar nici un veşmânt nu este mai minunat decât acela că Ea a rămas în credinţa Sfinţilor Mucenici. Nu numai a Mucenicilor din vremea Împărăţiei Romanilor şi a Noilor Mucenici din vremea Împărăţiei Turceşti, ci şi a Sfinţilor Noilor Mucenici de sub comunism.

Prin aceasta veţi recunoaşte adevărul Sfintei Biserici a lui Iisus Hristos, ca şi prin tot ceea ce Sfântul Arhiepiscop Ilarion, Noul Mucenic, ne-a învăţat în scrierile lui.

Slavă lui Dumnezeu pentru martorii şi trimişii Lui!

Traducătorii

CUPRINS

[123] Adică la începutul veacului al XX-lea. (n. tr.)
[124] Vezi *Тайновидецъ Будущаго* de Păr. Alexander Kolesnikov.

Distribuție:
S.C. Egumenița S.R.L.
O.P. 3
C.P. 301
800730 Galați
tel./fax: 0236-326.730
e-mail: bunavestire@geniusnet.ro
www.egumenita.ro